

Motiv portreta u likovnim radovima djece predškolske dobi

Štefov, Emma

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:514760>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Emma Štefov

Motiv portreta u likovnim radovima djece predškolske dobi

Završni rad

Čakovec, rujan 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
RANI I PREDŠKOLSKI ODGOJ I OBRAZOVANJE

Emma Štefov

Motiv portreta u likovnim radovima djece predškolske dobi

Završni rad

Mentor: prof. dr. art. Kristina Horvat Blažinović

Čakovec, rujan 2024.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO.....	2
2.1. Razvojne faze u dječjem likovnom stvaralaštvu.....	3
2.2. Motivi u dječjim crtežima.....	4
3. PRIKAZ ČOVJEKA U DJEČJIM LIKOVNIM RADOVIMA.....	5
3.1. Faza šaranja - faza primarnih simbola od 2. do 4. godine.....	6
3.2. Faza predsheme - faza složenih simbola od 4. do 7. godine.....	10
3.3. Faza sheme - faza intelektualnog realizma od 7. do 9. godine i starija.....	15
4. PRIKAZ EMOCIJA U DJEČJIM CRTEŽIMA.....	15
5. PORTRET KAO MOTIV U UMJETNIČKIM DJELIMA.....	17
6. LIKOVNE AKTIVNOSTI U VRTIĆU – MOTIV PORTRETA.....	19
6.1. Likovna aktivnost: „Portret odgojiteljice“ (bez usmjeravanja opažanja).....	20
6.2. Detalji na licu.....	21
6.3. Sličnost i emocija.....	22
6.4. Likovna aktivnost: „Portret odgojiteljice“ (nakon usmjeravanja opažanja).....	24
6.5. Detalji na licu.....	25
6.6. Sličnost i emocija.....	26
6.7. Usporedba likovnih radova prve i druge aktivnosti.....	28
7. DJELA HENRIA MATISSEA KAO POTICAJ ZA PORTRET.....	30
7.1. Prikaz detalja i boja.....	32
8. DJELA OSCARA KOKOSCHKE KAO POTICAJ ZA PORTRET.....	33
8.2 Prikaz detalja i boja.....	36
8.3. Usporedba dječjih likovnih radova po uzoru na radove H. Matissea i O. Kokoschke.....	37
9. DJELA PABLA PICASSA KAO POTICAJ ZA PORTRET.....	40
9.1. Prikaz detalja.....	42
10. AUTOPORTRET U TEHNICI MOZAIKA.....	44
11. RASPRAVA.....	45
12. ZAKLJUČAK.....	46
LITERATURA.....	47

SAŽETAK

Motiv portreta u umjetnosti javlja se još od najranijih početaka ljudske zainteresiranosti za likovnu umjetnost. Portreti su u povijesti služili kao svojevrсни dokument putem kojeg se prikazivalo osobu sa svim njezinim karakteristikama. Portretima se odavala počast voljenim i bliskim osobama. Ovu psihološku karakteristiku portreta vidimo i danas kod djece koja u svojim prvim prikazima čovjeka uvijek prikazuju sebi blisku osobu, najčešće je to roditelj ili drugi član obitelji.

Gledajući likovne radove djece, često vidimo vrlo slične prikaze čovjeka koji variraju ovisno o fazi u kojoj se dijete nalazi. U radu se između ostalog istražuje koliko usmjereno opažanje utječe na prikaz portreta djeteta, za razliku prikaza portreta bez usmjerenog opažanja. Kod likovnih radova starije djece prikazi čovjeka razlikuju se po prikazima detalja i spola.

U ovom radu prikazuju se razvojne faze likovnog stvaralaštva kod djece i njihove karakteristike koje se odnose na prikaz ljudskog lika i lica likovnim radovima. Također, u radu se prikazuju djela s motivima portreta odabranih umjetnika: Henrija Matissea, Oscara Kokoschke te Pabla Picassa; čiji su radovi poslužili kao poticaj za dječje likovne radove.

U drugom dijelu rada prezentiraju se likovne aktivnosti i radovi djece, uspoređuju se sličnosti i razlike pojedinih radova, prikazan je osvrt na usmjereno opažanje u radovima. Kroz detaljne metodičke postupke prikazani su načini na koji su djeca pokušala prikazati portret te ga smjestiti u razdoblje karakteristično za umjetnika čiji su radovi služili kao poticaj.

Ključne riječi: dijete, motiv, portret, likovni izričaj, čovjek

SUMMARY

The motif of portraiture in art has been present since the earliest beginnings of human interest in fine arts. Portraits have historically served as a kind of document through which a person with all his characteristics was depicted. Portraits were used to pay tribute to loved ones and loved ones. We can still see this psychological characteristic of portraits today in children who, in their first depictions of a person, always depict a person close to them, most often a parent or other family member.

Looking at children's artworks, we often see very similar depictions of a person, which vary depending on the stage in which the child is. Among other things, this paper explores how directed observation affects the representation of a child's portrait, as opposed to a portrait without directed observation. In older children, depictions of a human will differ in depictions of details and gender.

This paper presents the developmental phases of artistic creativity in children and their characteristics related to the depiction of the human figure and face in artworks. Also, the paper shows works with motifs of portraits of selected artists: Henri Matisse, Oscar Kokoschka, Pablo Picasso, whose works served as an incentive for children's artworks.

In the second part of the paper, art activities and works of children are presented, similarities and differences of individual works are compared, and a review of directed observation in the works is presented. Through detailed methodical procedures, the ways in which the children tried to depict the portrait and place it in the period characteristic of the artist whose works served as an incentive were shown.

Keywords: child, motif, portrait, artistic expression, man

1. UVOD

U radu se razmatra motiv portreta u likovnim radovima djece. Portret kao složen dio likovnog izričaja djece nosi posebnu vrijednost njihovog razvoja. Značaj likovnih aktivnosti u vrtiću od velike je važnosti za cjelokupan razvoj djeteta. Pozitivan pogled na umjetnost čini važan element prilikom analiziranja i promatranja dječjih likovnih radova te ga je potrebno razvijati ne samo kod djece, već i kod odgojitelja. Također, od iznimne je važnosti poticati i produbljivati dječju zainteresiranost za likovnu umjetnost i likovno izražavanje.

Likovne aktivnosti kod djece možemo poticati osiguravajući im pristup raznovrsnim materijalima te mirno okruženje u kojemu će se oni osjećati sigurno izražavati se raznim likovnim tehnikama te eventualno istraživati nove smjerove svoje likovnosti. Kod planiranih likovnih aktivnosti omogućava se djetetu izražavanje osobnosti te mu se pomaže usvojiti neke nove tehnike i poglede na likovnu umjetnost, dok se slobodnim likovnim aktivnostima dopušta djetetu da izrazi svoje emocije te nam kroz likovni rad pruži informacije o svojim mogućnostima, željama i mislima. (Balić - Šimrak, 2010.)

Prva poglavlja teorijskog su tipa i bave se prikazom motiva čovjeka u likovnim radovima djece, prikazom likovnih razvojnih faza te karakteristikama za svako pojedino razdoblje, emocijama i motivima u likovnim radovima.

Praktični, drugi dio rada, bavi se prikazom i analizom dječjih radova nastalih po uzoru na djela odabranih umjetnika. Osim toga, analizira se način na koji su djeca prikazivala portret s motivacijom i bez motivacije. Cilj ovih aktivnosti je istražiti na koji će način djeca u dobi od 5 i 6 godina u svojim radovima prikazati portret i autoportret sukladno osmišljenoj motivaciji i primjerima umjetničkih djela iz raznih stilskih razdoblja. Također, želi se istražiti hoće li se likovni radovi nastali bez usmjerenog opažanja razlikovati od radova koji su posljedica usmjerenog opažanja.

2. DJEČJE LIKOVNO STVARALAŠTVO

Autorica Brešan u svojoj knjizi *“Dječja likovna kreativnost: od prve do desete godine života”* navodi kako je dječji crtež poruka koja, iako je nacrtana spontano, nije nužno da je prepoznatljivo ono što crtež predstavlja. Djeca kroz svoje likovne radove prikazuju želje, strahove, maštu, snove; stoga dječji radovi nisu uvijek čitljivi u svojoj temi jer su odrazi slobodnog tijeka misli, zapažanja te spontane kombinacije zamišljenog i doživljenog. Brešan još navodi kako djeca svoje likovne radove oblikuju iz zadovoljstva, istraživanja i znatiželje o onom što ih najviše veseli i interesira. (Brešan, 2008.)

Prema Herceg i suradnicima (2010.) dijete razvija vještine, sposobnosti i stavove kroz igru koja predstavlja važan segment u poticanju dječjeg likovnog stvaralaštva. Još od najranije dobi dijete eksperimentira raznim linijama, šarama, miješanjem boja, otiskivanjem, modeliranjem raznih masa te time razvija likovnu radoznalost, motoriku, vizualnu i taktilnu percepciju. Dijete već od najranije dobi ima potrebu izraziti svoju potrebu za stvaranjem. Već s nepunih godinu dana dijete istražuje okolinu dodirom: građenjem raznih elemenata pomoću kockica, oblutaka; manipuliranjem raznim materijalima rukama. Svakom djetetu potrebno je omogućiti doticaj s raznim materijalima te omogućiti im likovno izražavanje u svakom trenutku, a time ne samo da potičemo likovno stvaralaštvo, već jačamo senzibilitet za likovnu umjetnost.

Uz to, dijete ne treba sputavati i ograničavati, već ga poticati da slobodno izrazi vlastiti stav i komentar u okolini u kojoj se nalazi jer najviše neočekivanih i zanimljivih situacija i događaja proizlazi upravo iz dječjeg likovnog stvaralaštva. (Balić - Šimrak, 2011.) *„Nekoliko je osnovnih aspekata rada kad je u pitanju likovnost u ranoj i predškolskoj dobi: uvažavanje i prihvaćanje dječjeg autentičnog likovnog izraza u skladu s razvojnim karakteristikama dobi djeteta, omogućavanje pristupa raznolikim likovnim materijalima i tehnikama likovnog stvaralaštva, osiguravanje vremena i prostora za likovne aktivnosti, omogućavanje djetetu da usvoji posebne likovne vještine kad su u pitanju likovni materijali i likovne tehnike, upoznavanje djeteta s likovnom umjetnošću putem slikovnica, reprodukcija, posjeta galerijama i muzejima.”* (Balić - Šimrak, 2011., str. 7.)

2.1. Razvojne faze u dječjem likovnom stvaralaštvu

Dječjoj umjetnosti i likovnom izražavanju počela se pridavati pažnja tek u drugoj polovici 19. stoljeća, dok se tek u 20. stoljeću po prvi puta spominje identificiranje kao faza dječjeg likovnog razvoja u knjizi “*Dessin d'un Enfant*” (*Dječje crtanje*), autora G. H. Luqueta.

Luquet *Faze dječjeg likovnog razvoja* dijeli na četiri područja:

1. faza slučajnog realizma,
2. faza neuspjelog realizma,
3. faza intelektualnog realizma,
4. faza vizualnog realizma.

Prva faza najbolje odgovara početnom šaranju. Drugu fazu karakteriziraju pokušaji prikazivanja ljudskog lika i ostalih sadržaja. U fazi intelektualnog realizma dijete pokušava povezati više dijelova u cjelinu, dok zadnja faza, faza vizualnog realizma odgovara likovnom prikazivanju djetetovih vizualnih iskustava. (Bodulić, 1982.)

Klasifikacije razvojnih faza dječjeg likovnog izražavanja poslužile su za detaljno proučavanje crteža te praćenje cjelokupnog napretka djeteta. Jedna od poznatijih klasifikacijskih faza u dječjem likovnom razvoju je ona Lowenfelda i Brittaina koji dječji likovni razvoj dijele na sveukupno šest glavnih faza.

Faza šaranja (od 2. do 4. godine) odgovara fazi primarnih simbola, a u njezinom okviru prepoznajemo tri etape: nekontrolirano šaranje, kontrolirano šaranje i imenovanje šara. Faza predsheme (od 4. do 7. godine) odgovara fazi složenih simbola u kojoj dječji likovni radovi poprimaju oblik komunikacije djeteta s ostalima i sa samim sobom, naime dijete stvara likovne radove kao produkt potaknut misaonim procesima. Faza sheme (od 7. do 9. godine) odgovara intelektualnom realizmu koji je ujedno i treća faza u Luquetovoj klasifikaciji. U ovoj fazi dječji crteži prikazuju koncept, a ne stvarni izgled, pojavljuje se linija tla, također se pojavljuje transparentni prikaz, prikaz kretanja u fazama, prevaljivanje oblika, emotivna proporcija. (Grgurić, Jakubin, 1996.)

Faza početnog realizma (od 9. do 12. godine) odgovara fazi intelektualnog i vizualnog realizma. Djeca u ovoj fazi pokazuju svjesnost za dočaravanje prostornih dubina, lokalnih boja, predmeti su prikazani s više detalja, veličine teže realnom prikazu. Zadnje dvije faze su pseudorealizam i period adolescencije, a javljaju se od 12. godine do potpunog sazrijevanja osobe.

Još jednu važnu podjelu faza likovnog izražavanja djece nalazimo kod autora Grgurić i Jakubin koji svoju podjelu dijele na četiri razvojne faze: fazu šaranja, fazu sheme, fazu intelektualnog realizma i fazu vizualnog realizma.

Tablica 2. Faze likovnog izraza u djece.

Godine starosti	1.2.3.	4.5.6	7.8.9.10.	11.12.13.14.15.	16.17.
Mišljenje	Predpojmovno	Konkretno predoperacionalno	Konkretno operacionalno	Apstraktno	
Pristup okolini	Spontani		Intelektualno vizualni		
Faze likovnog izražavanja	faza izražavanja primarnim simbolima (faza šaranja)	faza izražavanja složenim simbolima (faza sheme)	faza intelektualnog realizma	vizualni realizam	likovni pojmovni sustavi

Slika 1. Prikaz podjele prema Grgurić i Jakubin u knjizi “Vizualno likovni odgoj i obrazovanje”

Kategorije podjela razvojnih faza u dječjim likovnim radovima relativno se isprepliću u svojim karakteristikama, odnosno pokazateljima razvijenosti djeteta. Dječje likovno stvaralaštvo neiscrpan je izvor te se njezino proučavanje proteže i danas, a sve u svrhu dječjeg cjelovitog razvoja. Jedan od najutjecajnijih osoba na području dječje likovnosti bio je Piaget koji je smatrao da dijete izgrađuje sebe kao osobu jedino ako samostalno, slobodno i aktivno istražuje svijet oko sebe. Dječji rad smatrao je odrazom intelektualnog razvoja. (Berk, 2008.)

2.2. Motivi u dječjim crtežima

Ljudski lik kao motiv jedan je od najučestalijih prikaza u dječjim likovnim radovima, bilo da se radi o nekoj djetetu dragoj osobi ili čistom prikazu ljudskog lika kao takvog. Motiv čovjeka u likovnim radovima djece ujedno je i jedan je od najanaliziranih objekata kroz razvojne faze u djetetovom cjelokupnom razvoju. U rječniku likovne umjetnosti motiv je nešto što djeca prikazuju u svojim likovnim radovima. Motive možemo razvrstati u tri kategorije: vizualne, nevizualne i likovno kompozicijske elemente. Sve što se može vidjeti nazivamo vizualnim motivima npr. djetetova okolina, prijatelji, kuća, prostorije unutarne i

vanjske, životinje, razne stvari kojima dijete manipulira svakodnevno. Također, u vizualnu kategoriju spada i mašta, odnosno ono što dijete može vizualizirati ili zamisliti vođenom motivacijom.

Nevizualni motivi uključuju sva ostala osjetila osim osjetila vida, a to mogu biti sluh, okus, njuh, dodir. Nakon spoznaje kroz ostala osjetila dijete je slobodno raznim likovnim elementima dočarati ono što je osjetilo, odnosno prenijeti doživljeno na papir. Kroz nevizualne poticaje otvaramo vrata prema unutarnjem svijetu djeteta, potičemo kreativnost te djetetu pružamo mogućnost za izražavanje emocija. Na primjer, djeca svoje osjećaje kao što su ljutnja, strah, radost mogu prikazati određenom bojom. (Bilić, Balić - Šimrak, 2012.)

Ova nevizualna kategorija vrlo je subjektivna te je za njeno potpuno i bolje shvaćanje potrebna interpretacija autora. Za prikaz nevizualnih motiva često se odabire boja zbog mogućnosti baratanja širokim spektrom nijansa. Iz nevizualnih motiva razvija se apstraktna umjetnost te koriste li se likovno-kompozicijski elementi, rezultat dječjeg izražaja vrlo često bit će apstraktnog karaktera. U likovne elemente spadaju točka, crta, ploha i boja; dok u kompozicijske ubrajamo ravnotežu, kontrast, ritam, simetriju.

Motive za dječje crteže treba birati sukladno djetetovoj dobi, oni ne smiju biti ispod psihofizičkih sposobnosti djeteta, također je potrebno oslušivati interes djeteta, razvijati pozitivan stav prema okolini te poticati samostalnost dječjeg stvaralaštva. (Grgurić i Jakubin, 1996.)

3. PRIKAZ ČOVJEKA U DJEČJIM LIKOVNIM RADOVIMA

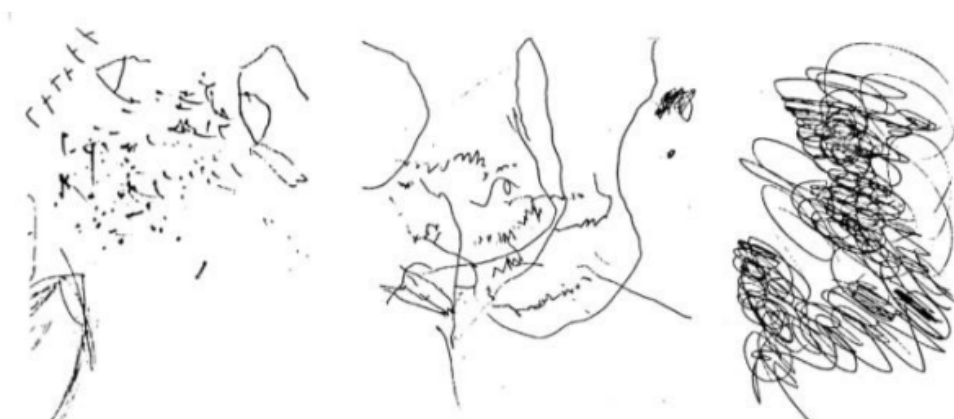
Kod dječjeg razvoja svaka godina vrlo je bitna pa tako i u likovnom izražavanju. Prikaz likovnih simbola živih bića naizgled se mijenjaju, a jedan od najčešćih motiva u dječjim radovima je upravo prikaz čovjeka. Motiv čovjeka, odnosno prikaz ljudskog lika jedan je od najčešćih i osnovnih prikaza u dječjim likovnim radovima. (Peić, 1971.) U dobi od 2. do 4. godine života, kada djeca spoznaju čovjeka kao izdvojeno ljudsko biće sa sposobnošću kretanja koje prikazuju kombinirajući krug i najčešće dvije vertikalne linije, polako se njihova pažnja usmjerava na prikaz ostalih ljudskih sposobnosti, a neke od prvih sposobnosti koje djeca uočavaju su kretanje, vid, sluh, itd. (Belamarić, 1986.)

3.1. Faza šaranja - faza primarnih simbola od 2. do 4. godine

Značajne zaključke povezane s dječjim likovnim crtežima u dobi do 3. godine života iznijela je Rhoda Krellog, psihologinja i odgojiteljica, koje je sredinom 20. stoljeća prikupljala crteže djece u dobi od 2. do 3. godine života. Na temelju njihovog proučavanja klasificirala je 20 osnovnih črčkarija koje predstavljaju temelj za kasniji razvoj simbola.

Faza šaranja označava likovno prikazivanje koje se odvija u dobi od 2. do 4. godine života. Smatra se fazom primarnih simbola u kojima dijete manipulira i istražuje tragove koje ostavlja na papiru bez potrebe za imenovanjem likovnog izraza. Šaranja kao spontana motorička aktivnost proizlazi iz potrebe djeteta za kretanjem i akcijom. Faza šaranja dijeli se na tri kategorije: nekontrolirano šaranja, kontrolirano šaranja te imenovanje šara. (Malchiodi, 1998.)

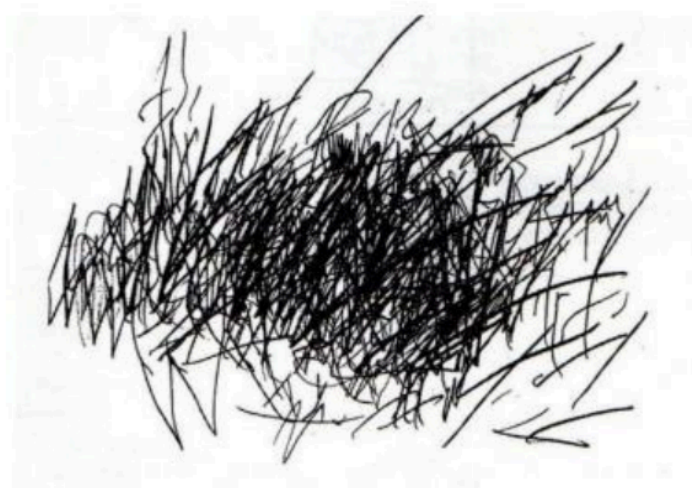
Dvogodišnje dijete olovku drži među prstima ili čitavom šakom, a zbog nerazvijenosti fine motorike prsti i zglobovi su u grču te ne služe za kontroliranje šaranja dok je druga ruka često slobodna. Ovdje postoji nekoliko varijanti nanošenja tragova po papiru, a to su: udarno, titrajno i kružno risanje. U ovoj fazi djeca često uopće ne gledaju papir već u drugu stranu, crtaju bez određene namjene kako bi nešto prikazali. (Grgurić, Jakubin, 1996.)

Slika 2. Prikaz ranih faza risanja (dijete 2 godine), s lijeva na desno: udarno risanje, titrajno risanje, kružno risanje

Tijekom faze nekontroliranog šaranja izmjenjuju se jednostavne linije i manji kružni pokreti; šare su pravolinijske i kružne, a dijete kasnije kombinira razne varijante šara prikazujući linije u svim smjerovima; šara udaranjem po podlozi ostavljajući točkasti trag te radi skup kružnih pokreta. Izbor materijala u ovom cijelom razdoblju treba biti grafički mek i intenzivan kao što su olovka, kreda ili pastele. (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010.)

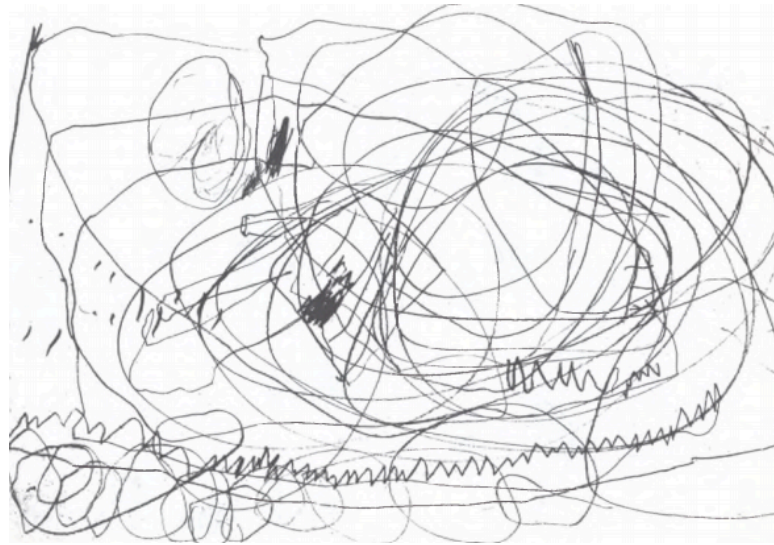
Nakon faze nekontroliranog šaranja, slijedi faza kontroliranog šaranja koja se očituje većom motoričkom sposobnosti. Veće motoričke sposobnosti manifestiraju se u obliku prikaza finih linija na papiru koje proizlaze iz pokreta lakta i šake, eksperimentiranju u različitim načinima držanja olovke te u brzini pokreta i razvijanja osjećaj za prostor i ritam. Djeca u ovoj dobi otkrivaju vizualnu kontrolu, otkrivaju vezu između nacrtanog na papiru i onog što su vidjeli u svojoj okolini te time razvijaju koordinaciju između ruke i očiju. U ovoj fazi dijete diže olovku s papira tijekom crtanja te nastavlja na drugom mjestu ponavljajući iste linije. U fazi kontroliranog šaranja nastaju prvi pokušaji prikazivanja kruga što vodi jasnom napretku u iskazu likovnog izraza. (Grgurić, Jakubin, 1996.)

Slika 3. Faza kontroliranog šaranja

U zadnjoj fazi šaranja dolazi do potrebe za imenovanjem šara što nam pokazuje iskorak u razvoju mišljenja. Dijete je sposobno povezati linije u cjelinu te ih imenovati. Faza imenovanja šara karakteristična je po očitom pomaku u motorici, dijete sve pravilnije drži

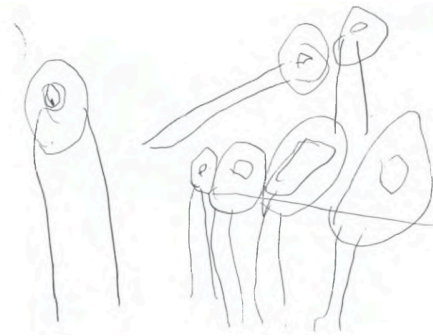
olovku te usmjerava fokus na crtež želeći prikazati što ga okružuje. Iako dijete počinje crtež bez jasne zamisli, dijete na kraju nalazi sličnosti između crteža i objekta koji ga okružuje ili događaja koji pamti te ih povezuje, odnosno imenuje. U fazi imenovanja šara javlja se prvi prikaz čovjeka. Dijete za prikaz čovjeka koristi simbol kruga i ravnih linija što zajedno čini jednostavan sklop koji dijete naziva čovjekom, a ovakav prikaz čovjeka univerzalan je za gotovo svu djecu. (Grgurić, Jakubin, 1996.)

Slika 4. Faza imenovanja šara - prikaz dječje garderobe

Prema Belamarić dijete na početku svojeg likovnog izraza živa bića i ostale oblike ne izdvaja iz sveukupnog poimanja življenja. U kasnijem razdoblju ti oblici poprimaju prikaz samostalnosti te postaju simbol za određeni oblik. Kada dijete spozna simbol za određeni oblik te želi prikazati oblik kao samostalnu cjelinu, najčešće to prikazuje simbolom kruga. Krug predstavlja cjelinu, predstavlja čovjeka. Nakon poimanja čovjeka dijete percipira sposobnost kretanja koje prikazuje linijama postavljenim na cjelinu kruga, a takav prikaz označava živo biće sa sposobnošću kretanja. (Belamarić, 1986.)

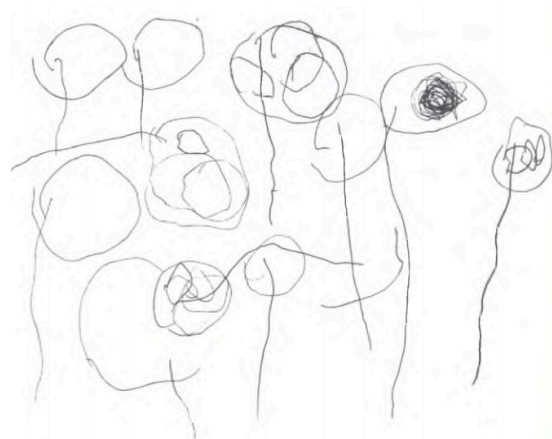
“Uskoro nakon stvaranja svog prvog simbola za živa bića, a nekad istodobno, djeca u taj oblik počinju unositi manje krugove. Obično se smatra da su to oči, veliki krug je glava, a linije ruke i noge. Zato je takav čovjek nazvan glavonogom.” (Belamarić, 1986., str. 55.)

Slika 5. Prikaz čovjeka - faza primarnih simbola

U fazi primarnih simbola prikaz kruga često nije pravilnog oblika, što ne mijenja njegovu simboliku prikaza čovjeka. U ovoj fazi djetetu je važno spojiti liniju u jednu cjelinu radi lakše percepcije iste. Ovakvo prikazivanje čovjeka zajednička je karakteristika djece, a sadrži jednostavne oblike poput nepravilnih i pravilnih zaokruženih cjelina te ravnih linija koje proizlaze iz zaokruženih cjelina, takve prikaze čovjeka nazivamo glavonošcima, (Grgurić, Jakubin, 1996.)

Prema Belamarić (1986.) značenje kruga predstavlja cjelovitost živog sustava koji može predstavljati čovjeka. S vremenom se krug kao simbol cjelovitosti živog sustava mijenja te preuzima značenje glave. Ovakav prikaz glave važan je zbog prikaza odnosa veličina i oblika udova, odnosno nogu koje u svojem vertikalnom položaju i razmakom sugeriraju prisutnost tijela.

Slika 6. Prikaz pokreta - ljudi u gužvi na križanju

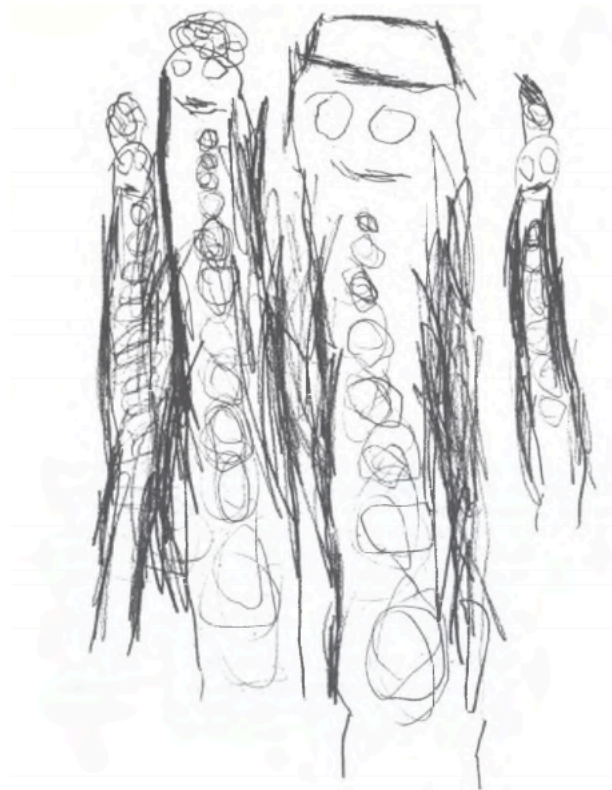
U prijelaznom periodu iz faze primarnih u fazu složenih simbola javljaju se razni oblici poput kruga, križa, pravokutnika. Dijete se u tom periodu razvija velikom brzinom. Premda je teško odrediti kada dijete počinje crtati ljudske oblike, mnogi autori smatraju da se

to događa baš u periodu između 3. i 4. godine života. Na kraju ove faze djetetu je najbitnije da ono spaja početak i završetak kruga te time utvrđuje oblik cjeline. (Belamarić, 1986.)

3.2. Faza predsheme - faza složenih simbola od 4. do 7. godine

Faza složenih simbola slijedi nakon faze primarnih simbola, a u ovoj fazi djeca nadopunjuju svoje prethodno stečeno iskustvo i poimanje u likovnom stvaralaštvu. Ovo je ujedno i zadnja faza dječjih likovnih izričaja u predškolskom sustavu. Pojedini autori fazu složenih simbola nazivaju još i fazom predsheme. U ovoj fazi djeca povezuju simbole i svoje misli te pri tome imenuju svaki svoj rad što predstavlja značajan iskorak u odnosu na prethodnu fazu.

Autori Grgurić, Jakubin (1996.) navode kako postoje tri pravca koji vode dijete u prikazivanju lika: preko okrugla oblika, stezanjem ovala te dodavanjem raznih oblika za glavu i tijelo. Navode još i da prva dva pravca ne vode u dječje stvaralaštvo, već šablonsko rješenje; za razliku od trećeg pravca u kojem se vidi pozitivan pomak u daljnjem dječjem stvaralaštvu.

Slika 7. Prikaz obitelji - (4,5 godine)

Ulaskom u fazu složenih simbola, djeca polako stavljaju fokus na prikazivanje cjeline. Krug koji je prije služio za prikaz cjelovitosti živog sustava sada preuzima prikaz glave, dok tijelo na svojim crtežima djeca prikazuju raznim oblicima (uglatim, a kasnije trokutastim) ili praznim prostorom. Djeca odabiru krug kao simbol za prikaz ostalih dijelova na licu poput očiju, ušiju ili nosa. Kada govorimo o obliku kruga, jasno je da on ne može biti pravilnog oblika zbog još uvijek nedovoljne razvijenosti fine motorike šake i prstiju. Razliku u spolu naglašavaju dužinom kose i odjećom. (Belamarić, 1986.)

Slika 8. Prikaz čovjeka - faza složenih simbola

Ova faza najviše dolazi do izražaja oko 5. godine života djeteta kada dijete počinje prikazivati stvari kojima je najviše okružen, likovni radovi postaju bogatiji i promatraču smisleniji. Prikaz čovjeka poprima novu dimenziju. Dijete se fokusira na prikaz glave, trupa i udova; na glavu gotovo uvijek smješta oči, usta, nos, kosu i uši; dok na udove smješta prste. (Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B., 2010.)

Slika 9. Prikaz čovjeka - faza složenih simbola

U svojim prvim likovnim prikazima čovjeka djeca najčešće prikazuju ono što je njima najbliže, ono što im je bitno, a nerijetko za takve prikaze djeca govore kako su nacrtali sebi bliske osobe npr. mamu, tatu ili braću. Tada u dječjim radovima rijetko vidimo odgovarajuće vizualne mjere i odnose. Većina djece sposobna je prikazati cijelog čovjeka, a nekad i više njih na zadanom formatu, a onaj najvažniji lik poprima najveću dimenziju te takav prikaz likova nazivamo emocionalnom ili hijerarhijskom proporcijom. (Bodulić, 1982.) Na primjeru *Slike 10.* vidimo kako dijete važnost odgojiteljice naspram djece prikazuje uvećanim prikazom lika odgojiteljice. (Belamarić, 1986.)

Slika 10. Prikaz odnosa veličine, emocionalna proporcija - odgojiteljica i djeca

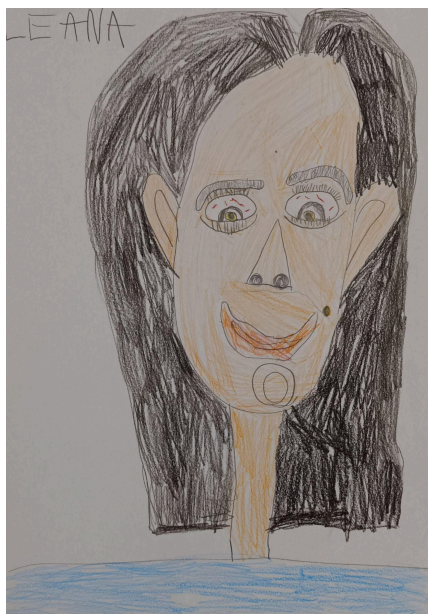
Isticanjem određenih dijelova tijela te odudaranjem od skladnog odnosa govorimo o disproporciji. Na primjer, u dječjim likovnim prikazima čovjeka često nalazimo na uvećane

prikaze određenih dijelova tijela poput glave, vrata, udova; a takvim preuveličanim prikazom djetete naglašava važnost pojedinog dijela tijela ili osobe koju je prikazalo. (Jakubin, 1990.)

Slika 11. Prikaz povećanog uha - predimensioniranje

Velik iskorak u ovoj fazi predstavlja percipiranje i prikazivanje spola čovjeka. Najčešće se spolnost prikazuje duljinom kose, dok s druge strane udovi poprimaju “debljinu”, stoga je često moguće vidjeti predimensionirane prikaze nogu i ruku te prstiju. Predimensionirani dijelovi tijela također mogu biti znak važnosti za djetete - što je veći određeni dio tijela, to je on u trenutku likovnog stvaranja važniji za djetete. Također, kod djece u dobi od šest godina nailazimo na prikaz čovjeka s profila ili odostraga. Djetete shvaća trodimenzionalnost predmeta pa ga pokušava prenijeti na plohu te tako često dobijemo zanimljive prikaze očiju i nosa, odnosno prikaz profila čovjeka. (Belamarić, 1986.)

Slika 12. Prikaz odgojiteljice (djevojčica 6 godina)

Prema autorici Belamarić (1986.) na kraju ove faze djeca već opažaju oblik, vrstu i boju kose. Opažaju više detalja na licu. U očima prikazuju šarenice. Usta prikazuju u više položaja, otvorena, zatvorena, nasmiješena, s ili bez zuba. Prikazuju dodatke poput naočala, brkova, prikazuju dijelove lica poput brade, čela, obraza. Djeca često koriste šablonski prikaz za određeni dio, šablone su najčešće preuzete od starije djece ili naučene direktnim ometanjem dječjeg likovnog stvaralaštva.

Slika 13. Portret (djevojčica 5,5 godina) - šablonski prikaz trepavica

Dijete se u ovoj fazi počinje izražavati i bojama te boje služe kao sredstvo za prikaz određenih stvari. Već oko 6. godine života dijete počinje tražiti izvornu boju želeći što realnije prikazati promatrani objekt. (Grgurić, Jakubin, 1996.)

Na kraju ove faze, u dobi od šest do sedam godina i više, djeca su sposobna prikazati portret te uočiti razne detalje na licu poput trepavica, bora, madeža, brade, zjenica, obrva i sl. Često u svojim radovima pokušavaju prenijeti uočenu emociju pomoću linija i boja. Njihov se likovni izričaj temelji na više detalja koji su im privukli pažnju.

3.3. Faza sheme - faza intelektualnog realizma od 7. do 9. godine i starija

U ovoj fazi, koja obuhvaća razdoblje nižih razreda, djeca predmete doživljavaju znatno realnije te ih tako i izražavaju. Pojavljuju se počeci apstraktnog mišljenja, a dijete često dijeli rad u više horizontala prikazujući liniju tla i neba. (Brešan, 2008.)

U likovnom izražavanju djece primjećuje se vizualna objektivnost, dijete nalazi individualna rješenja za pojedine objekte, ljudske figure prikazane su s više detalja, javlja se sve bogatiji verbalni izraz koji daje rezultate u likovnom izrazu djeteta. (Grgurić, Jakubin, 1996.) I dalje, u fazi intelektualnog realizma proteže se prikazivanje emocionalnih proporcija, predimenzioniranja oblika, djeca sada već sigurno prikazuju čovjeka s mnogo detalja, javlja se i prikaz profila. Nakon faze intelektualnog razvoja slijedi faza početnog realizma, odnosno vizualnog realizma kod djece od 9. do 12. godine života.

4. PRIKAZ EMOCIJA U DJEČJIM CRTEŽIMA

„Osim fizičkog, dijete zanima i emocionalni aspekt. Svoj odnos s likovima iz priče ili stvarnog života dijete ima potrebu izraziti crtežom. Ti crteži nastaju spontano i snažan su nositelj poruka koje dijete šalje odraslima. Razumijevanje djeteta, osluškivanje poruka i signala koje nam šalje kroz svoj likovni izričaj, ključni je motiv komunikacije kroz likovnost.“ (Vidović, 2015., str. 23.)

Emocija, lat. *emovere*, znači “izazvati” ili “izmiješati” te je upravo ta karakteristika važna stavka emocija. Prema Boduliću (1982.) emocije su te koje izazivaju i motiviraju na likovnu aktivnost, stoga će i dijete pokazivati interes za likovno stvaralaštvo potaknemo li u njemu emocije. Poznato je kako postoji veza između emocija i dječjeg crteža. Ponekad djeca lakše pokazuju emocije putem likovnog stvaralaštva, zato je važno primijetiti te znati prepoznati likovni jezik kako bismo lakše mogli tumačiti dječji crtež, te otkriti u kakvom je emocionalnom stanju dijete. (Bodulić, 1982.)

Važnost poznavanja likovnih elemenata u dječjem crtežu od iznimne je važnosti. Promatranjem crta i dječjeg likovnog rada možemo otkriti osobnost i temperament djeteta te iščitati u kakvom je dijete emocionalnom stanju. Tako, na primjer, vodoravne crte upućuju na ležernost i mir, okomite predstavljaju život i rast, a dijagonalne i valovite prikazuju kretanje. (Jakubin, 1990.)

Osim raznih crta i položaja na papiru, te ranije spomenute emotivne percepcije u dječjim likovnim radovima, dječje emocije mogu biti i često su prikazane pomoću boja. Iako na početku dijete eksperimentira bojama, kasnije dijete počinje usvajati boju kojom će prikazati određenu emociju.

Boje u likovnim radovima djece često odražavaju emocionalno stanje i unutarnji svijet djeteta. Poznato je da svaka boja posjeduje svoj psihološki aspekt povezan s emocijama. Tako se tamne i hladne boje često povezuju s negativnim osjećajima poput tuge, tjeskobe, depresije; dok s druge strane tople boje simboliziraju pozitivne emocije. Crvena je često simbol ljubavi i privrženosti, zelena boja prikazuje vitalnost i energiju, a žuta se povezuje sa srećom i optimizmom. (Zjakić, Milković, 2010.)

Bilić i sur. (2012.) navode primjer prikazivanja osjećaja koje izaziva majčina ljubav te analiziraju likovni rad: „*Ljubav također znači mir i sigurnost što se iščitava načinom slikanja djeteta (položena i široka ploha plave boje koja simbolizira smirenost, a koja svojim oblikom obuhvaća i štiti plohe u sredini).*“ (Bilić, Balić-Šimrak i Kiseljak, 2012., str. 4.)

Slika 14. Prikazivanje osjećaja majčine ljubavi

Izvor: Bilić, Balić-Šimrak i Kiseljak, 2012., str. 4.

Crtež kao terapijsko sredstvo u radu s djecom često se provodi zbog dokazane povezanosti dječjeg crteža i emocija. Ovakav oblik terapije provodi se kod djece koja ili proživljavaju neku traumu ili se osjećaju depresivno. U takvim negativnim stanjima djeca se često lakše izražavaju putem slobodnog likovnog izraza. Djeci je potrebno osigurati dovoljan izbor materijala i vremena kako bi se oslobodilo te prikazalo stvarne osjećaje o kojima ne žele ili ne mogu govoriti. (Mihalić, 2013.)

5. PORTRET KAO MOTIV U UMJETNIČKIM DJELIMA

Prema *Hrvatskoj enciklopediji* portret je definiran kao prikaz određene osobe s fizičkim obilježjima i psihičkim izrazom, a koristi se u likovnim umjetnostima poput slikarstva, kiparstva, grafike te fotografiji. Portret kao takav može prikazivati samo glavu ili

lice iz raznih kutova (profil, poluprofil, en face), može prikazivati lik do poprsja, lik do koljena ili cijelu figuru.

Autorica Iveljić (2007.) navodi kako portreti žena imaju izrazitu važnost u dopuni informacija o njihovom životu. Žene kao motiv u likovnim djelima prikazane su elegantno, dotjeranog izgleda, ozbiljnog lica, modnim detaljima odaje se pozornost modnoj osviještenosti. S druge strane, portreti muškaraca prikazani su s mnoštvom raznih simbola koji upućuju na njihova odlikovanja u vlasti. (Iveljić, 2007.)

Slika 15. Leonardo da Vinci - Mona Lisa (1503. - 1505.)

“Dok su raniji portreti bili opisni i prednost davali fizičkom izgledu, kasniji su portreti više pažnje pridavali karakterizaciji portretirane osobe te dočaravanju ukupne atmosfere. Gestama, pozama i stavom izražavale su se karakterne osobine bez kojih prikaz ličnosti ne bi bio potpun. Prostorno okruženje, kao neizostavan element portreta, predstavljalo je ulogu portretirane osobe u društvu, te je ono najčešće referiralo na javnu djelatnost osobe, kao i na njezine interese, vrijednosti i uvjerenja.”¹

Motiv portreta u umjetničkim djelima služio je kao svojevrsni dokument putem kojeg su se mogle “iščitati” osnovne informacije o osobi koja je prikazana na djelu. Na primjer, iz

¹ https://www.academia.edu/7561410/Portret_kao_povijesni_izvor (12.08.2024.)

kojeg staleža dolazi, kakvog je imovinskog stanja, posjeduje li određeni autoritet itd. Također, umjetnici su svojim djelima portreta odavali počast, iskazivali ljubav i divljenje prema osobi koju su prikazivali portretom. Tako je i Matisse portretirao svoju suprugu čiji nam je portret služio kao motiv za likovnu aktivnost.

Slika 16. H. Matisse, Portret Madame Matisse (Zelena linija), (1905.)

6. LIKOVNE AKTIVNOSTI U VRTIĆU – MOTIV PORTRETA

Prikaz ljudskog portreta u dječjim likovnim radovima jedan je od čestih motiva u likovnom stvaralaštvu. Motiv portreta može biti prikazan kao autoportret ili portret, a prilikom odabira likovnog motiva ovog tipa potrebno je imati na umu primjerenost dječjoj dobi. Također, osim dobne primjerenosti potrebno je imati na umu adekvatnost odabira tehnike crtanja ili slikanja te kvalitetu motivacije kojom uvodimo dijete u aktivnost.

U nastavku ovog rada prikazani su likovni radovi djece koji su nastali na temu portreta kao motiva. U svakoj provedenoj aktivnosti djecu se motiviralo odabranim umjetnikom i razdobljem u kojem je umjetnik stvarao. Prije svakog prikaza aktivnosti i motivacije pobliže se predstavlja autora i njegove radove koji su poslužili kao motivacija za dječje likovne radove.

Aktivnosti su provedene u dječjem vrtiću “IGRA” u Koprivnici, u odgojnoj skupini Pčelice, a sudjelovalo je dvadesetero djece u dobi od 5. do 6. godine života. Provedeno je

sveukupno šest aktivnosti. Prve dvije aktivnosti bile su prikaz portreta odgojiteljice sa i bez usmjerenog opažanja, a u ovim aktivnostima tehnika je bila grafitna olovka i olovka u boji. Treća i četvrta aktivnost bazirale su se na poticajima likovnih radova Henria Matissea (portret prijatelja) i Oscara Kokoschke (autoportret). U obje ove aktivnosti slikarska tehnika bila je tempera. U petoj aktivnosti korištena su djela Pabla Picassa kao poticaj, likovna tehnika bila je kolaž u kombinaciji s flomasterom, a zadatak je bio prikaz nedefiniranog portreta u stilu kubizma.

Cilj aktivnosti bio je približiti djeci motiv portreta te vidjeti hoće li djeca uspjeti prikazati portret/autoportret u zadanom obliku i tehnici. Također, cilj ovog praktičnog dijela bio je istražiti hoće li djeca metodom usmjerenog opažanja uspjeti svoje perceptivne spoznaje likovno prenijeti na papir.

U svakoj motivaciji bili su prikazani odabrani autori i njihova djela koja su poslužila kao motiv prema kojem su djeca radila svoje likovne radove. Također, u likovnim radovima sudjelovala su ista djeca, a u ovom radu prati se gradacija portreta u zadanom obliku.

6.1. Likovna aktivnost: „Portret odgojiteljice“ (bez usmjeravanja opažanja)

Prva aktivnost koja je provedena bila je portret bez prethodne motivacije. Likovna tehnika bila je olovka i olovka u boji. Motiv je bio vizualni - prema sjećanju. Djeca su prethodno upoznata s pojmom portreta. Zadatak je zadan na sljedeći način: djecu se upućuje u crtanje portreta odgojiteljice nakon što su se okupili na tepihu i posjedali uokrug, uslijedio je razgovor o portretu - što je portret i što on prikazuje (već tada djeca kreću s promatranjem odgojiteljice). Nakon toga djeca su sjela za stolove te kratko promatrala odgojiteljicu koja je stajala na dobro osvijetljenom mjestu. Nakon nekoliko minuta odgojiteljica je nastavila obavljati poslove po sobi dnevnog boravka izlazeći i ulazeći u sobu, svakih nekoliko trenutaka odgojiteljica je prošetala oko stolova za kojima su djeca crtala. Gdje koje dijete došetalo bi do odgojiteljice te zamolilo da je kratko promotri. Odgojiteljica je u međuvremenu iz raspuštene kose, svezala visoki rep. Djeca nisu postavljala previše pitanja, pogotovo djevojčice, već su one komentirale međusobno. Većina djece uopće nije izbliza promotrila odgojiteljicu.

U likovnim radovima vidimo da su djeca dobro smjestila svoje portrete unutar formata papira - nacrtali su maksimalno velike glave i ispunili čitav format papira. Djeca u

ovoj dobi nalaze se u fazi predshema i shema što je jasno vidljivo u njihovim radovima. Gotovo kod svih radova primjetno je to da su oči okruglog oblika, glava je također prikazana u obliku kruga koji čini jednu cjelinu, dok vrat i ramena dodaju naknadno. Sva djeca nacrtala su glave i vrat, neka i dio ramena, kao odvojene oblike prikazane u obliku kruga koji je nasaden na dvije linije koje predstavljaju vrat. Samo na crtežu jedne djevojčice vidimo pokušaj traženja konture lica i vrata te su oni nacrtani kao jedan oblik. Prema Belamarić usta prikazana kao zatvorena horizontalna linija zakrivljenog oblika u dječjem poimanju znače zatvorena usta koja ne služe svrsi. Ovakav prikaz često je shematski što je rezultat izravnog podučavanja ili slikovnica i crtanih filmova. (Belamarić, 1986.)

6.2. Detalji na licu

Oblik nosa u prikazanim radovima djeca prikazuju na razne načine - u obliku kružića, u obliku trokuta (što je također preuzeto iz shema), a drugačiji primjer nalazimo kod prethodno spomenute djevojčice koja nos pokušava prikazati što realnije. Što se tiče kolorita, djeca u svojim radovima traže odgovarajuću boju za "boju kože" (za inkarnat). Osim kože, ostali prikazi boja u ovoj aktivnosti nisu prikazani lokalno, već jednom bojom koja najbliže opisuje boju modela. Za prikazivanje očiju djeca koriste kružne oblike s unutra manjim kružnim i polukružnim oblicima koji predstavljaju šarenice i zjenice. Svi primjeri sadržavaju prikaz trepavica i obrva; kod nekih su obrve samo polukružne linije, no kod neke djece vidimo pokušaj prikazivanja realne debljine obrva. U svim primjerima vidimo prikaz usta obrisnim crtama koje su ispunjene bojom. U radovima djevojčica vidimo prikaz ušiju te naušnice kod nekih, dok dječaci ne pridaju pozornost ušima. Iz toga možemo zaključiti kako djevojčice prikazuju ono što one smatraju bitnim. Također kod gotovo svih primjera portreta koje su radile djevojčice vidimo pokušaj prikaza obraza u obliku dva kruga crveno-ružičaste boje, a možemo naslutiti da su prikazi obraza preuzeti iz shematskih prikaza crtića ili slično. Kosu djeca prikazuju u obliku repa, odgojiteljica najčešće veže kosu na takav način te je oni tako prenose na papir. Osim osnovnih prikaza detalja (oči, usta, nos, uši, obrve) na likovnim radovima ne vidimo prikaze ostalih detalja kao što su bore, madeži, ožiljci i sl.

6.3. Sličnost i emocija

Ranije u radu spomenuta je veza između emocija i dječjih likovnih radova. Kroz dječje likovne radove možemo iščitati u kakvom se emocionalnom stanju nalazi dijete. U likovnim radovima ove djece osjeća se prevlast pozitivnih emocija, a radovi su prikazani vedrim i toplim bojama. Također, prikaz emocija na portretu možemo svrstati u pozitivne emocije što je vidljivo i iz toga što većina djece portret prikazuje s ustima u obliku osmijeha.

Slika 17. Djevojčica L. (6 godina)

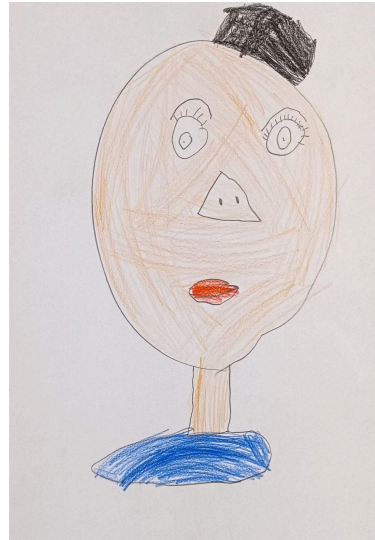

Slika 18. Djevojčica M. (5,5 godina)

U prikazima portreta ove dvije djevojčice vidimo usmjerenost pažnje na prikaz detalja. Kod djevojčice L. (Slika 17.) usmjerenost na rad vidi se u prikazu trepavica i obrva, dok djevojčica M. (Slika 18.) svoju pažnju usmjerava na prikaz detalja poput nakita i trepavica koje su u ovom primjeru prikazane shematski. Također, u oba prikaza vidimo pokušaj imitiranja dlake kose svezane u rep, djevojčice su odabrale crnu boju za prikaz kose te vukle linije unutar obrisne crte; i jedna i druga naglasile su rep crtajući gumicu za kosu na vrhu glave.

Slika 19. Djevojčica E. (5,5 godina)

Slika 20. Dječak T. (5,5 godina)

U sljedeća dva prikaza uočavamo nešto slabiju koncentraciju i udubljenost u prikaz portreta za razliku od prethodna dva prikaza. U radovima djevojčice E. (Slika 19.) i dječaka T. (Slika 20.) izostaje izbor jarkih boja za prikaz detalja. Naime, likovni rad dječaka prikazan je vrlo oskudno i bez boja; dok djevojčica E. izabire zanimljivu boju za prikaz obrva i gornjeg dijela očiju, na vrh glave stavlja mašnicu, a za prikaz boje kose ne koristi crnu, već smeđu boju.

Slika 21. Djevojčica T. (6 godina)

Slika 22. Djevojčica E. (6 godina)

Posljednja dva primjera su radovi dvije djevojčice na kojima vidimo suzdržanost od eksperimentiranja bojama i oblicima, prikazi očiju pravilnih su krugova, a trepavice su

prikazane u obliku malih crtica. Kod djevojčice T. (*Slika 21.*) vidimo pokušaj traženja boje za prikaz usta na čijim su krajevima dva ružičasta kruga koja simboliziraju obraze, dok u prikazu djevojčice E. (*Slika 22.*) vidimo razliku u prikazu veličine usta, oblika nosa te oblika glave i vrata. Naime, djevojčica E. (*Slika 22.*) koristi jednu liniju kako bi prikazala vrat i glavu kao jednu cjelinu.

6.4. Likovna aktivnost: „Portret odgojiteljice“ (nakon usmjeravanja opažanja)

U drugoj aktivnosti djeca su imala zadatak nacrtati portret iste osobe (odgojiteljice) koristeći istu tehniku, jedina razlika bila je ta što su djeca bila uvedena u aktivnost motivacijom. Motivacija je odrađena u prostoriji, sjedeći uokrug na tepihu u prostoriji te u kupaoni. Djeca su najprije imala zadatak otići do kupaone te pogledati sebe u ogledalu i uočiti na svom licu detalje poput madeža, ožiljaka i sl. Nakon što su promotrili sebe, djeca su potom promatrala odgojiteljicu. Zatim zajedno s odgojiteljicom razgovaraju o boji očiju, madežima, ožiljcima, borama, trepavicama i obrvama te o oblicima i teksturama koje uočavamo na licu dodirom. U ovoj likovnoj aktivnosti djeca su imala prilike dodirivati lice odgojiteljice, a odgojiteljica je cijelo vrijeme trajanja aktivnosti sjedila ispred djece na dobro osvijetljenom mjestu koje nije bacalo sjene na lice. Djeca su bila slobodna dolaziti te izbliza promatrati detalj koji ih je zanimalo. Postavljali su pitanja kako prikazati određeni detalj te zajedno promatranjem i razgovorom dolaze do rješenja. Uspoređivali su razne detalje na licu odgojiteljice pojavama u prirodi, npr. žilice u oku i bore na licu djeca su usporedila s rijekama i kanalima te cestama; ožiljci od vodenih kozica podsjećali su ih na rupe, a madeži i pjegice na mrlje od čokolade. Obogaćeni takvim asocijacijama djeca su prikazivala detalje na licu odgojiteljice.

Prilikom crtanja djeca su promatrala i dodirivala razne detalje - crte lica, bradu, obraze, obrve, bore, nos, uši, trepavice, boju očiju, ožiljke, madeže i pjegice, te su sve uočene detalje prenosili na papir.

Djeca su se najviše zadržala na traženju lokalnih boja i detalja očiju te prikazu brade. Jedino poticajno pitanje koje je postavljeno djeci od strane odgojiteljice tijekom aktivnosti bilo je vezano za oči - jesu li bjeloočnice bijele ili imaju nešto po sebi. Djeca su promatranjem zaključila da imaju male crvene žilice te su ih neki i nacrtali. Nekoliko djevojčica imalo je problem kako istaknuti bradu na portretu te gdje je smjestiti.

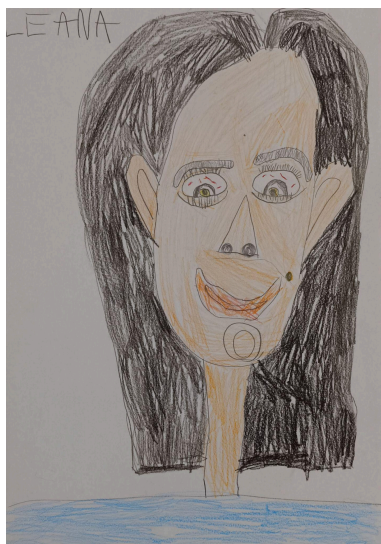
Dodirivanjem svoje i odgojiteljice brade zaključile su da je brada dio glave te su svoje poimanje prenijeli na papir u obliku manjih i većih krugova. Također, djevojčica koja je i ovog puta jedina glavu i vrat prikazala kao jednu cjelinu, bradu je prikazala kao dvije vertikalno zakrivljene linije s točicom između; dok su ostala djeca glavu i vrat prikazivala kao dvije spojene cjeline.

6.5. Detalji na licu

U ovoj aktivnosti usmjerenog opažanja prikazi detalja na licu kod svih dječjih likovnih radova puno su realističniji nego u prvim radovima. Sada se uz osnovne detalje (poput očiju, ušiju, nosa, uha, obrva) iz radova djece može vidjeti prikaz pjegica, madeža, bora, ožiljaka i sl. Također, prikazi boja su realističniji. U ovoj aktivnosti u radovima iste djece više ne možemo vidjeti ružičaste tonove, kao ni krugove koji simboliziraju obraze. U dječjim likovnim radovima s usmjerenim opažanjem uočavamo veću koncentraciju i udubljenost u radove i prikaz detalja. Oči sada više nisu prikazane kao dva kruga, već je težnja djece prikazati što realniji oblik. Usta više nisu prikazana kao dvije obrisne linije popunjene bojom, već se na radovima djece vidi pokušaj prikaza gornje i donje usne koje su popunjene lokalnom bojom. Djeca su se najviše zadržala na prikazu očiju i područja oko očiju, odnosno trepavicama i obrvama. U bjeloočnicama vidimo prikaz kapilara crvenom bojom, a trepavice više nisu prikazane podebljane već u obliku sitnih crtica. Također, u ovim radovima djeca su prikazivala i gornje i donje trepavice, dok su u prethodnoj aktivnosti bile prikazane samo gornje. Obrve i kosa sada su prikazane kao skup malih dlačica te su gotovo sve prikazane originalnom bojom. Kod nekoliko djevojčica vidimo pokušaj prikazivanja brade, a oblik glave više nije krug, već prikaz teži obliku glave kakav djeca vide kod odgojiteljice. Skoro sva djeca kosu prikazuju kao dvije obrisne linije razne debljine popunjene crnim linijama u želji prikaza kose, jedino djevojčica L. crnom bojom ispunjuje prostor i iza glave.

6.6. Sličnost i emocija

U ovim likovnim radovima prikaza portreta iste odgojiteljice koje su radila ista djeca vidimo određenu dozu ozbiljnosti te veliku koncentraciju i posvećenost što vjernijem prikazu detalja, boja i oblika.

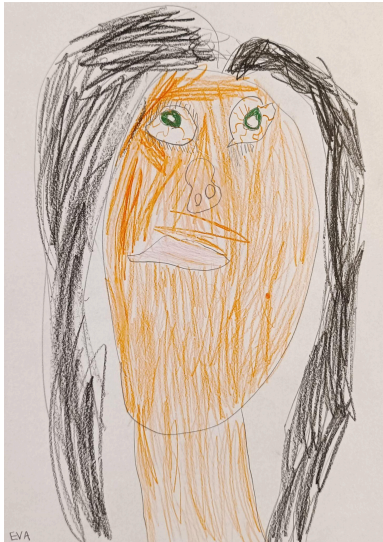

Slika 23. Djevojčica L. (6 godina)

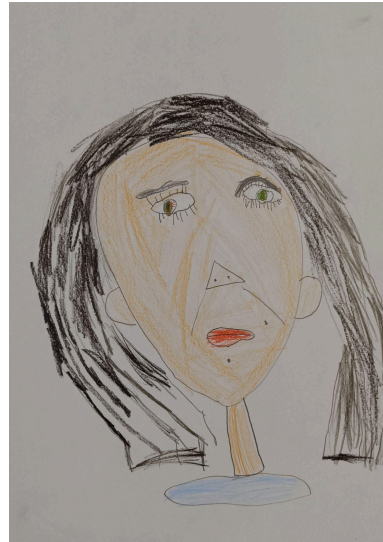

Slika 24. Djevojčica M. (5,5 godina)

U likovnim prikazima portreta ove dvije djevojčice vidimo želju za što vjernijim prikazom portreta odgojiteljice. Djevojčica L. (*Slika 23.*) svoju pažnju i vrijeme usmjerava na detaljan prikaz očnog područja kao i na same oči, traži lokalnu boju miješajući više nijansi, oblik i teksturu obrva naglašava debelim obrisnim crtama ispunjenim isprekidanim linijama. Od detalja na licu uočava madež te ga smješta na poziciju iznad lijevog ruba usne. Pozitivnu emociju prenosi putem nasmiješenog oblika usta. Pokušava pronaći način da prikaže bradu. Djevojčica M. (*Slika 24.*) svoju pažnju i vrijeme usmjerava na prikazivanje oblika nosa te detalje kao što su pjegice, madeži i ožiljci koje prikazuje točkama - mrljama raznih veličina.

Slika 25. Djevojčica E. (5,5 godina)

Slika 26. Dječak T. (5,5 godina)

U radovima djevojčice E. (Slika 25.) i dječaka T. (Slika 26.) također vidimo veću posvećenost u prikazu portreta. Djevojčica E. (Slika 25.) usmjerava svoju pažnju na prikaz očiju, pri tome ne pridaje pažnju lokalnoj boji već šarenice prikazuje čisto zelenom bojom, a vidimo i eksperimentiranje u prikazu nosa. Dječak T. (Slika 26.) u svom radu prikazuje nos u obliku trokuta u skladu s razvojnim stadijem u kojem se nalazi. Pažnju u svojem prikazu portreta pridaje borama, odnosno raščlanjivanju obraza od područja usta što naglašava dvjema kosim crtama spuštajući ih iz kutova nosa do usta. Usta prikazuje pomoću tri obrisne linije prikazivajući tako gornju i donju usnu.

Slika 27. Djevojčica E. (6 godina)

Slika 28. Djevojčica T. (6 godina)

Posljednja dva prikaza su portreti dvije djevojčice. Djevojčica E. (*Slika 27.*) uz prikaz glave i vrata jednom obrisnom linijom, sada prikazuje i bradu želeći naglasiti konture glave i vrata. Za simbol brade odabire dvije polukružne linije smještene jedna nasuprot drugoj. Djevojčica T. (*Slika 28.*) također želi prikazati postojanje brade za što nalazi rješenje u obliku koncentričnih krugova. Svoju pažnju usmjerava na prikaz očiju, traži lokalnu boju te prikazuje gornje i donje trepavice.

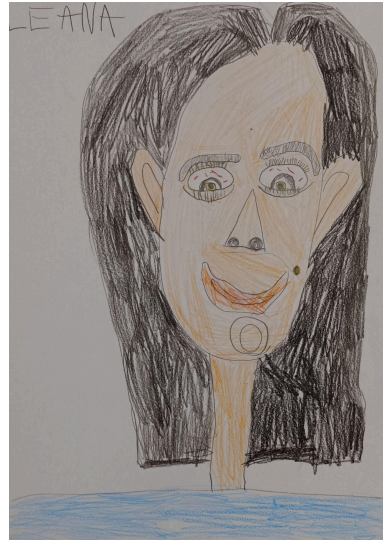
6.7. Usporedba likovnih radova prve i druge aktivnosti

Ovaj dio rada bavi se usporedbom radova iste djece, sa i bez motivacije te se može vidjeti u kojoj mjeri sama motivacija i prisutnost motiva utječe na likovno izražavanje djece te u kojoj mjeri obogaćuje njihovo stvaralaštvo i produbljuje spoznaju pojedinih elemenata. U radu se uspoređuju prikazi portreta iste osobe - odgojiteljice, s naglaskom na uočavanje detalja u aktivnosti s usmjerenim opažanjem. Također, dio rada bavi se i prikazom emocija u obje aktivnosti.

Kod prikaza likovnih radova niže (*Slika 29. i 30.*) uočava se značajna promjena u likovnom izražavanju. Oba rada likovno su djelo iste djevojčice te u oba rada primjećujemo liniju tla koja služi kao orijentir u daljnjoj izradi portreta. Kod prve slike prepoznaje se korištenje shematskih prikaza pojedinih dijelova, dok na drugoj slici primjećujemo usmjerenost na detalje te pokušaj prikazivanja raznih tekstura na licu. Također, važno je primijetiti pokušaj crtanja brade, što je ova djevojčica odlično riješila smještajući dva kruga na donji rub glave. Najviše vremena uloženo je u prikaz očiju i područja oko očiju, vidimo da je djevojčica tankim linijama i crtama pokušala imitirati obrve i trepavice, a kod šarenice je tražila lokalnu boju miješajući zelenu i smeđu - za razliku od crteža bez motivacije na kojem nema vidljivih tragova traženja lokalne boje niti pokušaja prikazivanja teksture obrva i trepavica.

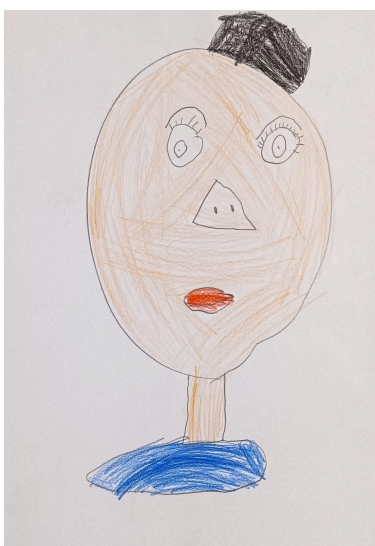

Slika 29. Djevojčica L. (6 godina)

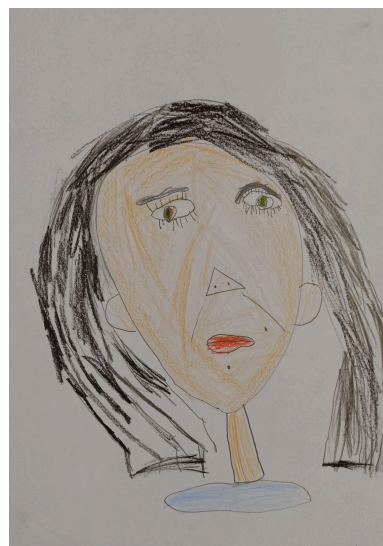

Slika 30. Djevojčica L. (6 godina)

U likovnom prikazu portreta (*Slika 31. i 32.*) također se radi o likovnim radovima istog djeteta, kod kojeg također vidimo veliki pomak u samom prikazu. U prvom radu dječak se čini vrlo nezainteresiran za likovni rad, portret je vrlo siromašan, bez detalja, a oči su bez boje. Kosa je prikazana kao *kosa u repu* prema dječakovim riječima. Uši su izostavljene, za razliku od drugog prikaza portreta gdje se vide uši, a vidimo i da je dijete tražilo visinu na koju će ih smjestiti. Također, prikaz detalja poput bora i madeža predstavlja pokušaj konture lica. Pokušavajući prikazati stvarnu boju očiju, dijete miješa dvije ili više boja. Glava i vrat kod oba portreta prikazana su u dvije zasebne cjeline, no oblik glave prikazan je vrlo realno, sa suženim vrhom, što prikazuje djetetov pokušaj prikazivanja brade.

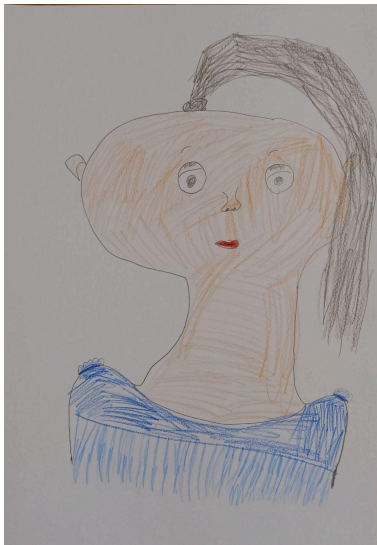

Slika 31. Dječak T. (5,5 godina)

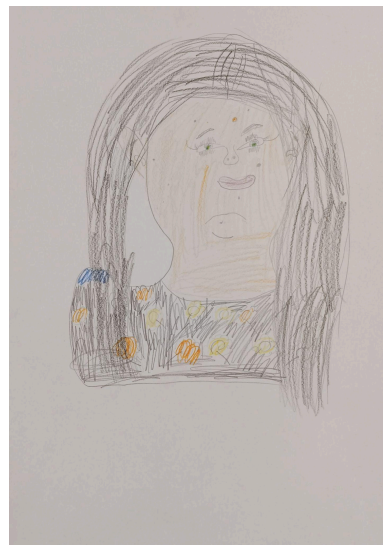

Slika 32. Dječak T. (5,5 godina)

Likovni radovi (*Slika 33. i 34.*) ove djevojčice bitno se razlikuju od ostalih portreta. Naime, spomenuta djevojčica jedina prikazuje portret jednom linijom koja čini cjelinu vrata i glave. U svojim prikazima portreta ne zadržava se previše na detaljima kao niti na traženju i prikazivanju lokalnih boja, no prikaz nosa također se bitno razlikuje od prikaza nosa u portretima ostale djece. Vidimo da u oba svoja likovna rada djevojčica jednom linijom manipulira te pokušava prikazati što realniji prikaz nosa. Isto tako, u drugom radu vrlo realno prikazuje bradu te tako vizualno produbljuje prikaz portreta.

Slika 33. Djevojčica E. (6 godina)

Slika 34. Djevojčica E. (6 godina)

U gore navedenim primjerima likovnih radova djece uočavamo mnogo razlika i razine napretka u poimanju i prikazivanju portreta nakon motivacije u odnosu na prikazivanje portreta bez motivacije. Balić-Šimrak (2010.) navodi kako likovne aktivnosti i umjetnička naobrazba uvelike potiču razvoj spoznaje i fokusiranja te usmjeravanja pažnje i veću koncentraciju kod djece. Dostupnost i korištenje raznih materijala i likovnih tehnika pridonosi razvoju divergentnog mišljenja i kreativnosti.

7. DJELA HENRIA MATISSEA KAO POTICAJ ZA PORTRET

U nastavku rada predstavljeni su umjetnici koji su poslužili kao motivacija za likovne aktivnosti na temu portreta. Djeca su prethodno upoznata sa svakim od umjetnika i njihovim radom te su im prikazana njihova djela kao motivacija za portrete. Umjetnici su birani

nasumičnim odabirom, a njihova djela i rad prikazani su na prilagođen način sukladno starosti djece.

Provedena aktivnost motivirana je slikarskim djelima Henria Matissea. Henri Matisse bio je *“Jedan od začetnika i glavnih predstavnika moderne umjetnosti, koji je prekretnički pridonio cjelokupnom razvoju vizualnih umjetnosti prve polovice XX. st., isprva djelujući u Parizu kao jedan od vodećih fovista, a nakon I. svjetskog rata na jugu Francuske.”*² Matisseova djela poslužila su kao inspiracija djeci u izradi portreta zbog bogatstva čistih boja. Umjetnički pokret fovizam, čiji je predstavnik bio Matisse, djecu je privukao čistoćom i intenzivnošću boja.

Kao poticaj za ovu aktivnost odabran je prikaz portreta Madame Matisse (Zelena linija) iz 1905. godine koji zapravo prikazuje Matisseovu suprugu Amélie Matisse, a ovo djelo ujedno glasi i kao jedno od remek-djela 20. stoljeća. Ova reprodukcija je odabrana jer prikazuje jasan prikaz kolorističke modulacije, boje su odijeljene jasnim linijama koje djeca lako shvaćaju te ih primijenuju kod prikaza vlastitih portreta.

Slika 35. H. Matisse, Portret Madame Matisse (Zelena linija), 1905.

² Matisse, Henri. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 21.7.2024.

<<https://www.enciklopedija.hr/clanak/matisse-henri>>.

Prilikom promatranja Matisseovih radova djeca najprije primjećuju neobičnosti boja na licu prikazanog portreta te postavljaju pitanja i komentiraju vezano uz to. Ovim djelom djeci je približeno kolorističko slikanje s ciljem da u svojim likovnim radovima zanemare stvarne lokalne boje igrajući se sa suprotnostima toplih i hladnih boja. Koloristička modulacija kao slikarski postupak koristi se kako bi se prikazala trodimenzionalnost izmjenom toplih i hladnih boja. Kako se u Matisseovim djelima kolorit koristi kao prikaz sjene i svjetla, smatra se da će djeca u dobi od 5. i 6. godine života kvalitetnije prikazati portret oslanjajući se na tople i hladne zone, stoga je kolorističko slikanje prilagođeno u prikaz toplih i hladnih zona postignuto taktilnim osjetom. Kako bi djeca bolje razumjela, vođenom motivacijom djeca su najprije opipala svoje lice, fokusirala su se na tople i hladne zone (čelo, uši, nos, obraze) te ih imenovala toplim i hladnim nazivima boja. Djeca su došla do zaključka kako se toplim bojama prikazuju tople zone na licu i obratno, hladnim bojama prikazuju se hladne zone na licu. U svojoj aktivnosti djeca su imala zadatak slikati prijatelja koji je sjedio nasuprot njima. Kako bi bili u mogućnosti prenijeti točnu boju na papir morali su prijatelja dodirivati rukama po licu te tako istraživati tople i hladne zone koje su tada odabranom bojom prikazivali na papiru. Tako su nastali portreti koji su prikazani niže u radu. Likovna tehnika bila je tempera zbog mogućnosti preciznijeg prikaza boje.

7.1. Prikaz detalja i boja

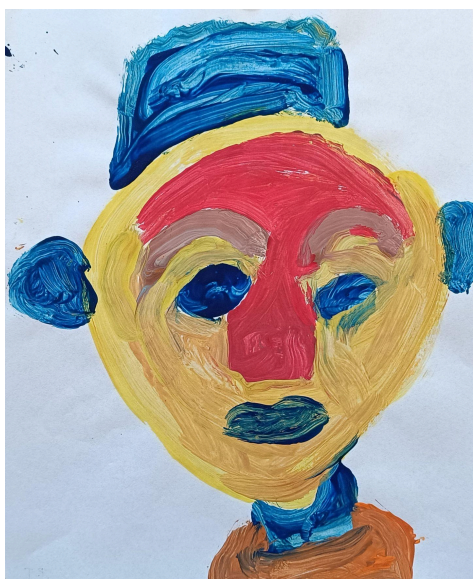
Iz prikazanih radova možemo zaključiti kako su sva djeca u svojim portretima čeonu zone prikazali crvenom bojom što bi značilo da je to područje najtoplije, a neki su osim čeonu zone, toplim tonovima prikazali i uši i nos te područje obraza. U radovima se vidi traženje inkarnata, odnosno lokalne boje, a to je postignuto miješanjem više boja kao što su žuta, crvena i narančasta. Prikaz očiju je uglavnom hladnim bojama, a za obrve su koristili smeđu, također većini lokalnu boju. Za prikaz kose izabirali su uglavnom hladne tonove.

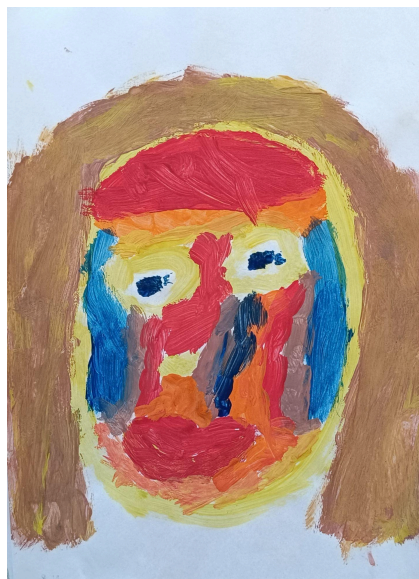
Slika 36. Djevojčica M. (5,5 godina)
"Moja prijateljica E."

Slika 37. Djevojčica L. (6 godina)
"Moja prijateljica T."

Slika 38. Dječak P. (5,5 godina)
"Moj prijatelj T."

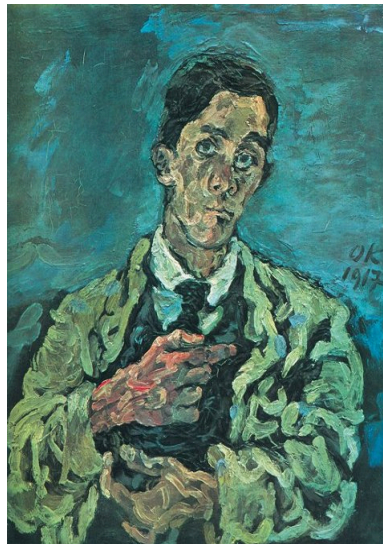

Slika 39. Djevojčica T. (5,5 godina)
"Moja prijateljica L."

8. DJELA OSCARA KOKOSCHKE KAO POTICAJ ZA PORTRET

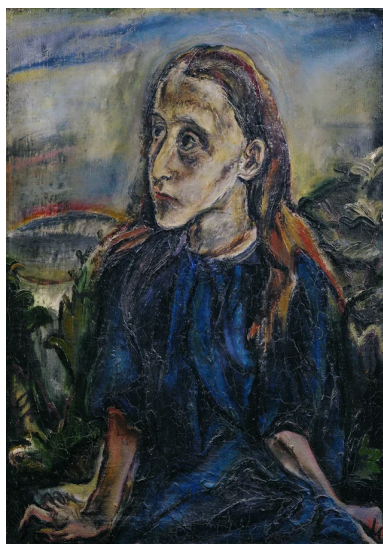
Djela Oscara Kokoschke poslužila su kao poticaj za likovnu aktivnost. Kokoschka je bio "austrijski slikar, grafičar i pisac. Slikao je portrete pronicave psihologizacije i mrtve

*prirode. Postao je vodeća osobnost ekspresionističkog smjera u suvremenom europskom slikarstvu. Snažnim koloritom bogata i gusta namaza i uznemirenim treptavim linijama slikao je portrete, krajolike i gradske motive.*³ Sama riječ ekspresionizam predstavlja iznošenje vlastitih osjećaja, misli prema van, subjektivnost se stavlja u prvi plan. U likovnoj umjetnosti ekspresionizam izražava krajnju slobodu umjetnika. Boja se koristi kao glavno izražajno sredstvo kako bi se prikazale emocije, naglasak se stavlja na kontrast i konture te se izobličuje izgled. (Marion, 2003.) Možemo reći kako ekspresionizam u slikarstvu prepoznajemo po kontrastu, konturama te izobličenom izgledu što vidimo u Kokoschkinim djelima koja su poslužila djeci kao motivacija za likovnu aktivnost autoportreta. Slijedi prikaz djela koja su služila u motivaciji za aktivnost:

Slika 40. O. Kokoschka, Autoportret, 1917.

³ Kokoschka, Oskar. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 21.7.2024.
<<https://www.enciklopedija.hr/clanak/kokoschka-oskar>>.

Slika 41. O. Kokoschka, Portrait of a Girl, 1913.

Djeca su prethodno upoznata s autorom i karakteristikama ekspresionizma promatrajući Kokoschkine portrete. Odgojiteljica djeci približava ekspresionizam dramsko-likovnim putem, izražava svoje trenutne osjećaje na sljedeći način: *“Osjećam se nemirno, dan je tmuran i strašno sam umorna, danas bih htjela samo spavati.”* Izgovarajući ovu rečenicu, odgojiteljica na listu papira temperom radi linije te ih spaja u apstraktnu cjelinu. Djeca su slobodna komentirati kako se oni osjećaju trenutno, a pojedinci zaključuju kako je ekspresionizam *govorenje svojih osjećaja naglas* (djevojčica N., 6 godina). Također, karakteristike ekspresionizma djeci su predstavljene kroz Kokoschkina djela “Portrait of a Girl” (1913.) (Slika 41.) i njegov “Autoportret” (1917.) (Slika 40.). U navedenim djelima promatrali su kojim se bojama i tonovima koristio umjetnik, koje boje odabire za prikaz pojedinih dijelova lica, kakve je poteze radio kistom te kakve su linije. Nakon razgovora i dramsko-likovne motivacije djeca imaju zadatak navesti koje misli im se javljaju gledajući Kokoschkina djela. Djeca slobodnim redoslijedom navode sljedeće asocijacije: hladnoća, tuga, nemir, strah, daljina, mrak, oblaci, zatvor, svađa. Nadalje, djeci se pažnja usmjerava na uočavanje razlika prethodne i ove aktivnosti.

Djeca navode kako ovi portreti zrače hladnim tonovima i bojama, za razliku od Matisseovih radova gdje prevladavaju jarke i toplije boje. Također, pažnja je usmjerena na jasne linije kod Matisseovih portreta, za razliku od Kokoschkinih portreta gdje linije nisu toliko naglašene. Prikaz boja na licu također nas navodi na uočavanje razlika u Matisseovim i Kokoschkinim portretima.

Djeca su u ovoj aktivnosti imala zadatak naslikati autoportret promatrajući se u ogledalu postavljenom ispred njih. I u ovoj aktivnosti odabrana slikarska tehnika je tempera zbog mogućnosti miješanja raznih boja te postizanja željene nijanse i izražavanja emocije.

8.2 Prikaz detalja i boja

Iz prikazanih radova vidimo dječju razigranost hladnim tonovima. U prva dva rada (*Slika 42. i 43.*) vidimo utjecaj prethodne aktivnosti u kojoj je prikaz lica bio podijeljen prema toplim i hladnim zonama te tako u ovim autoportretima djevojčice pokušavaju prikazati svaku zonu svojom bojom u hladnom tonu. S druge strane, autoportreti (*Slika 44. i 45.*) prikazuju pokušaj imitiranja lokalne boje toplim i hladnim tonovima. U svim prikazima autoportreta djeca oči prikazuju kao crne mrlje bez detalja. Također, svi autoportreti prikazani su s osnovnim dijelovima.

Slika 42. Djevojčica E. (6 godina)

Slika 43. Djevojčica M. (5,5 godina)

Slika 44. Djevojčica L. (6 godina)

Slika 45. Dječak P. (5,5 godina)

8.3. Usporedba dječjih likovnih radova po uzoru na radove H. Matissea i O. Kokoschke

U ovom dijelu rada prikazani su i komentirani radovi iste djece i istih slikarskih tehnika, no prikazana je i razlika u načinu motivacije i predstavljanju autora čiji su radovi poslužili kao motivacija za provedbu likovne aktivnosti. Nastoji se istaknuti korelacija između dvije aktivnosti različitog karaktera.

Slika 46. i 47. Djevojčica M. (5,5 godina)

U likovnim radovima djevojčice M. (*Slika 46. i 47.*) vidi se želja za prikazivanjem portreta (*Slika 46.*) i autoportreta (*Slika 47.*) na jednak način, iako to nije bio zadatak aktivnosti. Djevojčica M. u oba rada traži način na koji će bojama prikazati tople i hladne zone. U prvoj aktivnosti bira tople tonove miješajući ih zajedno te pokušavajući postići boju kože, dok u drugoj aktivnosti ponovno bira isti način prikazivanja rada. Vidimo razlike u koloritu, odnosno vedrim osnovnim i izvedenim bojama, naspram tmurnom koloritu koji djevojčica prikazuje koristeći smeđe, crvene i zelene tonove (*Slika 47.*).

Slika 48. i 49. Dječak P. (5,5 godina)

Kod radova dječaka P., u portretu prijatelja (*Slika 48.*) i autoportretu (*Slika 49.*) možemo uočiti prevladavanje čistih boja te jasno naglašenih zona bojama. Radovi su naglašeni linijama i jasnim prijelazima boja. Kod prvog prikaza dječak bira izrazito jarke i relativno čiste boje, dok u drugoj aktivnosti također prikazuje autoportret čistim bojama te debelim linijama kojima označava dijelove na licu.

Slika 50. i 51. Djevojčica L. (6 godina)

Kod radova djevojčice L. (*Slika 50. i 51.*) uočavamo pokušaj dobivanja lokalne boje kod oba rada. Djevojčica L. miješanjem toplih boja postiže neku vrstu inkarnata, no naglašava čeonu zonu crvenom bojom; a nos, oči i usta plavom bojom kod prikaza portreta prijatelja. S druge strane, kod prikaza autoportreta miješanjem smeđe s bijelom postiže boju kože čime je zadovoljna te boju prenosi i na kosu. U prikazu autoportreta usta i nos prikazuje shematski, za razliku od portreta gdje ipak više pažnje posvećuje prikazu nosa i usta.

U prethodno prikazanim radovima zaključujemo kako su se djeca trudila te pokušavala prikazati svoje radove u zadanom stilu, no više od svega možemo primijetiti veliku razigranost i želju za eksperimentiranjem miješanja boja te traženjem odgovarajuće nijanse, što nužno ne predstavlja problem, već postavlja pitanje jesu li djeca razumjela aktivnost ili je prevladala njihova želja za istraživanjem i manipuliranjem bojama.

9. DJELA PABLA PICASSA KAO POTICAJ ZA PORTRET

Jedna od djeci najzanimljivijih aktivnosti bila je izrada portreta kolaž tehnikom prema djelima poznatog P. Picassa. Picasso; španjolski slikar, grafičar, kipar, keramičar i scenograf; jedan od začetnika kubizma. Svojim je djelima kubizma bio motivacija za dječje likovne radove. *“Kubizam je smjer u europskom slikarstvu, a zatim i kiparstvu, koji se pojavio u Francuskoj oko 1907.godine. Zasnivao se na Cézanneovoj postavci da se svi oblici u prirodi mogu likovno ostvariti prema osnovnim geometrijskim tijelima. Kubistički su slikari gradili slike krajolika, ljudskoga lika i mrtve prirode u stiliziranim oblicima ne samo kocke, koju su smatrali temeljnim oblikom, nego i drugih geometrijskih tijela.”*⁴ Djela koja su poslužila kao motivacija djeci:

Slika 52. P. Picasso, Žena koja plače, 1937.

⁴ kubizam. *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2013. – 2024. Pristupljeno 23.7.2024. <<https://enciklopedija.hr/clanak/kubizam>>.

Slika 53. P. Picasso, Djevojka ispred zrcala, 1932.

Djeca su prethodno upoznata s P. Picassom i njegovim slikarskim djelima *“Djevojka ispred zrcala”* (1932.) i *“Žena koja plače”* (1937.) te likovnim smjerom kubizma. Kubizam je djeci pojašnjen kao smjer u kojem su umjetnici pomoću raznih geometrijskih tijela pokušavali prikazati željeni motiv, u ovom slučaju portret. Djeca su pozitivno reagirala na prikazana djela, iako su većini bila *“malo čudna”*; proučavala su ih uz međusobno komentiranje i veselje prilikom otkrivanja geometrijskih tijela poput kugle, piramide, stošca i drugih. Iako djeca nisu znala pravilno imenovati geometrijska tijela, uz predočenje drvenih geometrijskih tijela ubrzo su savladala ispravne nazive. Usmjerenim opažanjem djecu se navodilo do zaključka od kojih bi oblika mogli sastaviti ljudsko lice, a djeca su uglavnom nabrajala krug, trokut, kocku ili valjak. Likovna tehnika bila je kolaž i flomaster. Likovna aktivnost se odvijala na sljedeći način: djeca su prethodno na kartonu izrezala željeni oblik glave te ga flomasterom obojili bojama po izboru; nakon toga su ostale oblike kojima su prikazivali nos, usta, trepavice, oči i dr. zalijepili na podlogu glave te također obojali; na samom kraju crnim flomasterom proizvoljno su povukli linije. U ovoj aktivnosti nije bilo zadano izraditi autoportret niti portret, već bilo koji prikaz lica, a djeca su komentirala kako rade maske.

9.1. Prikaz detalja

Priloženi dječji radovi zrače vedrim bojama raznih oblika. Djeca su uživala radeći ovaj zadatak jer je potpuno slobodnog tipa te su tako mogla manipulirati oblicima, ali i bojama te izražavati svoj potencijal. Djeca se nisu previše zadržavala na detaljima, već su se fokusirala na oblike kojima će prikazati portret. Iz nekih radova možemo vidjeti raspoloženje. Neki prikazi lica zrače vedrinom, dok neki djeluju agresivno, nezainteresirano. Prepoznamo utjecaj prošlih aktivnosti u prikazu usta - vidimo da se djeca trude prikazati usta u izvornom obliku, a ne u obliku ravne linije. Oblici glave, očiju i nosa u ovim su radovima prikazani u duhu kubizma, baš kao što je i bio zadatak.

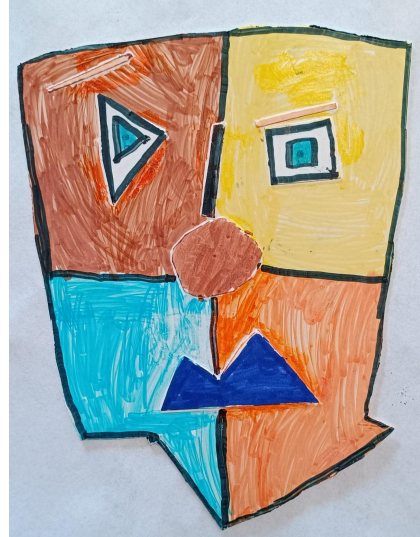
Slika 54. Djevojčica L. (6 godina)

Slika 55. Djevojčica T. (5,5 godina)

Slika 56. Djevojčica E. (6 godina)

Slika 57. Dječak T. (5,5 godina)

Slika 58. Dječak P. (5,5 godina)

Slika 59. Djevojčica K. (5,5 godina)

10. AUTOPORTRET U TEHNICI MOZAIKA

Ova aktivnost je bila zanimljivija djevojčicama. Naime, nekoliko dječaka krenulo je s aktivnosti, no ubrzo su odustali. Iz priloženih radova vidimo kako sve djevojčice koriste svijetlu i tamnu nijansu narančaste kako bi prikazale boju kože. Na nekoliko radova vidimo kombiniranje svijetlih i tamnih nijansi, što upućuje na željeni prikaz sjene i kontura na licu. Prikaz usta u ovim radovima šablonskog je tipa. Nos na nekim radovima ne vidimo jer se stopio s bojom lica, no na nekim radovima djevojčice naglašavaju nos tamnijom bojom. Oči prikazuju vrlo jednostavno, lijepeći dva-tri komadića papira u boji svojih očiju. Ne zadržavaju se pretjerano na prikazu obrva, trepavica, madeža i drugih crta lica. Kosu također prikazuju u više nijansi, dok dvije djevojčice lijepe smeđe nijanse samo na jednu stranu portreta prikazujući tako rep.

Slika 60. Djevojčica T. (5,5 godina)

Slika 61. Djevojčica N. (5,5 godina)

Slika 62. Djevojčica L. (6 godina)

Slika 63. Djevojčica M. (5,5 godina)

11. RASPRAVA

Promatranjem i analizom dječjih radova u aktivnostima zaključujemo da se likovni prikazi portreta bez usmjerenog opažanja u nekim segmentima razlikuju u odnosu na radove s usmjerenim opažanjem. Naime, djeca su u aktivnosti bez usmjerenog opažanja bila sklona prikazivati shematske oblike i detalje na likovnom radu, dok su u aktivnosti s usmjerenim opažanjem težili objekt prikazati što realnije. Analitičko promatranje dijelova lica rezultiralo je pokušajem prikazivanja kontura, što realnije frizure, nakita, ožiljaka i madeža, strukture i dijelova oka te ostalih detalja. U aktivnostima u kojima su djeca imala prikazan motiv odabranog umjetnika koji im je poslužio kao motivacija za njihove likovne radove, također su pokazala razumijevanje te uspjela sukladno svojim razvojnim mogućnostima prikazati portrete na traženi način. Djeca su slobodno koristila boju bez obzira na stvarnu boju i to im nije zadavalo poteškoće. Uočili su razliku u koloritu i ugođaju između Matisseovih i Kokoschkinih slika i to su izrazili u svojim radovima. Kubistička djela potaknula su ih na slobodnu igru s razbacanim dijelovima lica i razlomljenim zonama lica koje ne prate anatomiju.

Iz cjelokupne analize zaključujemo kako su djeca kroz svoje likovne radove uspjela prikazati portrete prema karakteristikama koje su im bile zadane. Kroz slobodu i igru djeca su istraživala lice i boje te osvijestila detalje koji se nalaze na licima.

12. ZAKLJUČAK

Iz svega navedenog zaključujemo kako je likovni izričaj djece veoma važna stavka u njihovom odrastanju. Likovnim izričajem djeca kreću od najranije dobi, pronalaze načine da ostave trag na papiru, eksperimentiraju raznim oblicima i manipuliraju raznim materijalima što obogaćuje njihov cjelokupni razvoj. Kroz dječji prikaz čovjeka možemo pratiti njihov razvoj.

Iako je mnogo motiva koji se nalaze u dječjim likovnim radovima, ljudski lik jedan je od najčešće prikazanih. Djeca predškolske dobi prikazuju sebi najbliže osobe u svojim likovnim radovima, često se koristeći raznim likovnim elementima kako bi naglasili njihovu važnost.

Omogućimo li djetetu predškolske dobi da stvara neopterećeno i bez intervencije odraslih, dobivamo priliku zaviriti u njihov unutarjni svijet i dobivamo priliku bolje upoznati dijete. Takvim postupkom usmjerenim na osobnost i samopouzdanje u dječjim radovima možemo potaknuti iskrenost i autentičnost. (Balić-Šimrak, 2010.)

Kroz provedene aktivnosti djeca su upoznala nove pojmove, obogatila su svoj vokabular te produbila razumijevanje što se tiče likovnih tehnika i načina izražavanja. Pojedina djeca pronašla su načine prikazivanja detalja te tako obogatila svoje likovno stvaralaštvo. Također, dječje poimanje portreta u slikarstvu sada je poprimilo dublje značenje, djeca mogu prepoznati portret u umjetničkim djelima i likovno ga izraziti. Ono najbitnije jest to da su djeca kroz igru i istraživanje bila slobodna u svojem izražavanju te da su stekla novo iskustvo u svojem likovnom izričaju.

LITERATURA:

Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik: likovni jezik predškolske djece*. Zagreb, Školska knjiga.

Berk, L. (2008.). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Jastrebarsko, Naklada slap.

Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež, Priručnik za odgajatelje i nastavnike*. Zagreb, Školska knjiga.

Grgurić, N.; Jakubin, M. (1996) *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje: metodički priručnik*. Zagreb, Educa.

Herceg, L., Rončević, A., Karlavaris, B. (2010). *Metodika likovne kulture djece rane i predškolske dobi*. Zagreb, Alfa.

Iveljić, I. (2007.) *Očevi i sinovi*, Zagreb, Leykam international, d.o.o.

Jakubin, M. (1990.) *Osnove likovnog jezika i likovne tehnike*. Zagreb, Institut za pedagoški istraživanja Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

MARION, D. (2003.) *Povijest umjetnosti od početka do naših dana*. Zagreb, Naklada Ljevak.

Peić, M. (1971.) *Pristup likovnom djelu*. Zagreb, Školska Knjiga.

Zjakić, I., Milković, M. (2010.) *Psihologija boja*. Varaždin, Veleučilište u Varaždinu

Članci:

Balić-Šimrak, A. (2010). Predškolsko dijete i likovna umjetnost. *Dijete, vrtić, obitelj*, Vol. 16-17 No. 62-63. Zagreb. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/124737> (11.8.2024.)

Bilić, V., Balić Šimrak, A., Kiseljak, V. (2012). Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti. *Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen*

stručnjacima i roditeljima, Vol. 18 No. 68. Zagreb. Preuzeto s: [Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti \(srce.hr\)](#) (10.8.2024.)

Vidović, V. (2015). Dječji crtež kao komunikacijsko sredstvo djeteta i odrasloga. *Dijete, vrtić, obitelj*, Vol. 21 No. 79, Zagreb. Preuzeto s: [Dijete, vrtić, obitelj, Vol. 18 No. 68, 2012. \(srce.hr\)](#) (10.8.2024.)

Mrežne stranice:

Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav
[Leksikografski zavod Miroslav Krleža - Hrvatska enciklopedija](#)

Popis slika:

Slika 1. Prikaz podjele prema Grgurić i Jakubin. Preuzeto iz: Grgurić, Jakubin “Vizualno likovni odgoj i obrazovanje”

Slika 2. Prikaz ranih faza risanja. Preuzeto iz: Grgurić, Jakubin “Vizualno likovni odgoj i obrazovanje”

Slika 3. Faza kontroliranog šaranja. Preuzeto iz: Grgurić, Jakubin “Vizualno likovni odgoj i obrazovanje”

Slika 4. Faza imenovanja šara - prikaz dječje garderobe. Preuzeto iz: Belamarić, “Dijete i oblik”

Slika 5. Prikaz čovjeka - faza primarnih simbola. Preuzeto iz: Belamarić, “Dijete i oblik”

Slika 6. Prikaz pokreta - ljudi u gužvi na križanju. Preuzeto iz: Belamarić, “Dijete i oblik”

Slika 7. Prikaz obitelji - (4,5 godine). Preuzeto iz: Belamarić, “Dijete i oblik”

Slika 8. Prikaz čovjeka - faza složenih simbola. Preuzeto iz: Belamarić, “Dijete i oblik”

Slika 9. Prikaz čovjeka - faza složenih simbola. Preuzeto iz: Belamarić, “Dijete i oblik”

Slika 10. Slika 10. Prikaz odnosa veličine, emocionalna proporcija - odgojiteljica i djeca. Preuzeto iz: Belamarić, “Dijete i oblik”

Slika 11. Prikaz povećanog uha - predimenzioniranje. Preuzeto iz: Belamarić, “Dijete i oblik”

Slika 12. - Prikaz odgojiteljice (djevojčica 6 godina)

Slika 13. Portret (djevojčica 5,5 godina) - šablonski prikaz trepavica

Slika 14. Prikazivanje osjećaja majčine ljubavi. Preuzeto iz: Bilić, Balić Šimrak i Kiseljak, “Nevizualni poticaji za dječje likovno izražavanje i razvoj emocionalne pismenosti”

Slika 15. Leonardo da Vinci - Mona Lisa, Preuzeto iz: [Google](#)

Slika 16. H. Matisse, Portret Madame Matisse (Zelena linija), Preuzeto iz: [Google](#)

Slika 17. Djevojčica L. (6 godina). Izvor: osobna arhiva

Slika 18. Djevojčica M. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 19. Djevojčica E. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 20. Dječak T. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 21. Djevojčica T. (6 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 22. Djevojčica E. (6 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 23. Djevojčica L. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 24. Djevojčica M. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 25. Djevojčica E. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 26. Dječak T. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 27. Djevojčica E. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 28. Djevojčica T. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 29. Djevojčica L. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 30. Djevojčica L. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 31. Dječak T. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 32. Dječak T. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 33. Djevojčica E. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 34. Djevojčica E. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 35. H. Matisse, Portret Madame Matisse (Zelena linija), Preuzeto iz: [Google](#)
Slika 36. Djevojčica M. (5,5 godina), "Moja prijateljica E." Izvor: osobna arhiva
Slika 37. Djevojčica L. (6 godina), "Moja prijateljica T." Izvor: osobna arhiva
Slika 38. Dječak P. (5,5 godina), "Moj prijatelj T." Izvor: osobna arhiva
Slika 39. Djevojčica T. (5,5 godina), "Moja prijateljica L." Izvor: osobna arhiva
Slika 40. O. Kokoschka, Autoportret, Preuzeto iz: [Google](#)
Slika 41. O. Kokoschka, Portrait of a Girl, Preuzeto iz: [Google](#)
Slika 42. Djevojčica E. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 43. Djevojčica M. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 44. Djevojčica L. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 45. Dječak P. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 46. Djevojčica M. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 47. Djevojčica M. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 48. Dječak P. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 49. Dječak P. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 50. Djevojčica L. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 51. Djevojčica L. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 52. P. Picasso, Žena koja plače, Preuzeto iz: [Google](#)
Slika 53. P. Picasso, Djevojka ispred zrcala, Preuzeto iz: [Google](#)
Slika 54. Djevojčica L. (6 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 55. Djevojčica T. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva
Slika 56. Djevojčica E. (6 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 57. Dječak T. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 58. Dječak P. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 59. Djevojčica K. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

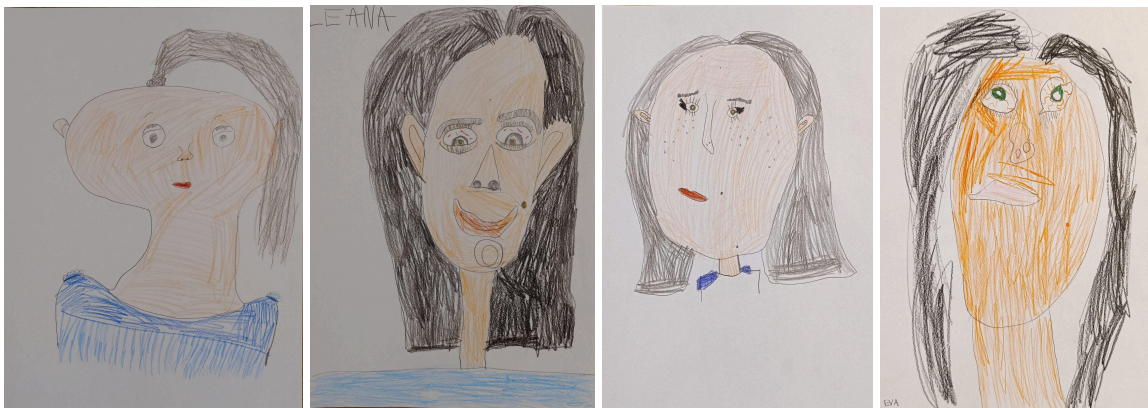
Slika 60. Djevojčica T. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 61. Djevojčica N. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

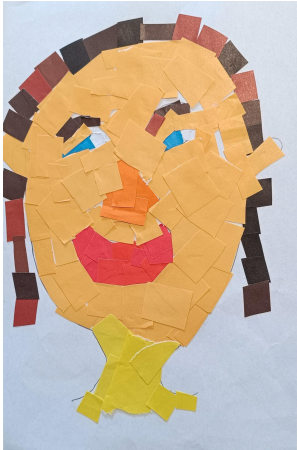
Slika 62. Djevojčica L. (6 godina) Izvor: osobna arhiva

Slika 63. Djevojčica M. (5,5 godina) Izvor: osobna arhiva

Prilog 1

Izjava o izvornosti završnog rada:

Izjavljujem da je ovaj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su navedeni u njemu.

(vlastoručni potpis studenta)